

De bijzondere financiële regtsbetrekking, tusschen een aantal kerkelijke gemeenten in de provincie Groningen en den staat

<https://hdl.handle.net/1874/235738>

mm12083

GEREG. SUB. No. 283

M. W. B. J. Boeles

De bysondere finantiele
betrekking tussehen en
kerkelyke gemeente
provincie Groningen e. d. Staat.

GENERAL COLLEGE VAN TOEZICHT
DER
NED. HERVCAMDE KERK
Gravenhage
aan 9.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2204 2224

284

J.H. B. 64

DE BIJZONDERE

FINANCIËLE REGTSBETREKKING,

TUSSCHEN EEN AANTAL

KERKELIJKE GEMEENTEN IN DE PROVINCIE
GRONINGEN EN DEN STAAT.

Onder dezen titel gaf ik in 1866 een werkje uit, waarin uit de geschiedenis wordt aangetoond, hoe vóór de Hervorming het onderhoud van kerkelijke gebouwen, de bezoldiging van geestelijken en van kosters in sommige gemeenten uitsluitend op bepaalde kloosters drukte; dat door de vereeniging der kloostergoederen tot één fonds die verplichting hierop overging en steeds werd nagekomen; terwijl eindelijk diezelfde verplichtingen ten laste van den Staat kwamen, sedert deze het benaderde.

Na vermeld te hebben, hoe de Staat zich willekeurig van de uitbetaling der subsidien tot het onderhoud der kerkelijke gebouwen ontsloeg, in weerwil dat zij steunden op privaatrechtelijke overeenkomsten, ten jare 1694 bij den verkoop van de collatien der bedoelde gemeenten gesloten, behandelde ik ten slotte de vraag of de overige uit het provinciaal kantoor der kloostergoederen verleende tractementen, pensioenen enz., bij art. 168 Gwt. aan „de gezindheden verzekerd”, in regten opvorderbaar zijn, hetzij krachtens dit grondwetsartikel, hetzij krachtens de besluiten, waarbij zij oorspronkelijk werden gegeven. Ik schaarde mij, op eenigzins gewijzigde gronden, aan de zijde van den Hoogen Raad, die bij arrest van den 5 Mei 1848 deze vraag reeds toestemmend had beantwoord. Was de juistheid van dit arrest o. a. betwijfeld door den Staatsraad Jhr. Mr. W. A. C. de Jonge — de korte lijk tot verdediging daarvan door mij aangevoerde motieven

A + S
31 D 12.

vonden vervolgens eene uitvoerige en scherpzinnige bestrijding van Mr. W. A. Reiger in het *Tijdschr. voor het Nederl. regt*, onder redactie van de Mrs. Oudeman en Diephuis, I, 231 volg. Naar het gevoelen van Mr. Reiger bestaat er geen *privaatregtelijk obligo*, geene *geldschuld*, van den Staat tegenover kerkelijke gemeenten, personen, of kerkgenootschappen.

De voortdurende betaling van tractementen acht hij geheel afhankelijk van de grondwetgeving, waarbij, uit den aard der zaak, geene privaatrechtelijke betrekking maar onderwerpen van staatszorg worden geregeld.

Welligt zou ik de pen niet hebben opgevat om de gronden voor mijne zienswijze uitvoeriger te ontwikkelen, wanneer mijn bestrijder zijn betoog niet met eene gevolgtrekking had besloten, die mij, in elk geval, ten eenenmale onhoudbaar voorkwam. Hij eindigt immers: Want indien werkelijk de Staat verplichtingen, die in jure privato zijn gegrond, heeft op zich rusten tegenover de kerkgenootschappen, dan mag hij zich er ook nimmer aan onttrekken, en is derhalve ook een Grondwetgever niet gerechtigd er een eind aan te maken. Is daarentegen de in deze bladzijden verdedigde leer de ware, dan moet Regering zoowel als wetgever zich aan de Grondwet houden, maar mogt ooit eene herziening op dit punt wenschelijk geacht worden — en dat is toch altijd mogelijk, — dan zal men daartoe het regt hebben, en hare werking zal niet afstuiten op de verbindende kracht eener overeenkomst, die toch niet door den debiteur eigenmagtig kan verbroken worden. Wanneer art. 173 verviel, de Staat zou er even goed om verplicht blijven zijne crediteuren te betalen; wanneer evenwel art. 168 verviel, dan zou het Staatsgezag bevoegd worden geene ondersteuning aan kerkgenootschappen meer te verstrekken. In het eerste geval toch bestaat eene verbintenis, een geldschuld, in het tweede m. i. niet."

Zonder de beschouwingen van Mr. Reiger op den voet te willen volgen, heb ik mij meer ten doel gesteld om in de volgende bladzijden de rechtsgeschiedenis van de bezittingen der kloosters en geestelijke vereenigen in de provincie Groningen, sedert de Reductie in 1594, aan een nader onderzoek te onderwerpen, ten einde daardoor te geraken tot den waren zin en de beteekenis van art. 168 onzer Grondwet voor dat gewest.

Toen het tractaat van Reductie werd gesloten, was de

stad Groningen aan de Spaansche zijde. De Roomsche Godsdienst was daar dus, althans regtens, nog die van den Staat. Daarentegen waren de Ommelanden sedert lang tot de Unie toegetreden. Dewijl de voornaamste Hoofden der Statenpartij aldaar na den afval van Rennenberg het land verlaten hadden, had feitelijk ook eene tamelijk sterke Spaanschgezinde partij te lande, onder de vleugelen van de Hoofdmannenkamer en der stedelijke overheid, het hoofd opgestoken, zonder echter door een afzonderlijk regeringsbestuur te worden geleid.

Tot dusver was het staatsgezag mitsdien vreemd aan den eigendom of het bezit der algemeene geestelijke of der plaatselijke kerkelijke goederen. Zij behoorden aan verschillende kerkelijke inrigtingen en strekten uitsluitend tot godsdienstige doeleinden.

Nu ligt het voor de hand, dat partijen bij overeenkomst of bij tractaat niet met vrucht kunnen beschikken over goederen, die aan derden toekomen. Wanneer dus het tractaat van Reductie in 1594 eenig en alleen gesloten was tusschen de regering van Groningen en Prins Maurits, of de bondgenooten, dan zou een artikel over de geestelijke goederen daarin niet op zijne plaats zijn geweest. Maar de kerkelijke overheid was ook partij bij dat tractaat, na vooraf een werkzaam aandeel aan de onderhandelingen te hebben genomen.

De toenmalige Stadssecretaris teekende immers aan, dat „de Raad en al de gezworenen, met Br. Arend en Westendorp en andere geestelijke en kerkelijke personen” den 30 Junij 1594 besloten om geene overeenkomst met de belegeraars der stad aan te gaan, maar de hulp van Zijne Majesteit af te wachten; terwijl den 19 Julij „naar het leger vertrokken, om met de vijanden te onderhandelen en vrede te sluiten, van wege de stad Vlgher Vlgher en Albert Eeldts; van wege de Kamer des Konings Johan van Ballen, Frerick Moeijsten en Popco (Everhardi) Secretaris; alsmede de Kommandeur van Warffum en Kriith, officiaal; Hendrik Hovinck, taalman, en Johan Maler, bouwmeester” ¹⁾. Eeldts was een der burgemeesters, Ulger Ulger was raadslid, Hovink taalman der gezworene meente, Maler bouwmeester der gilden. Deze vier waren de afgevaardigden van het geheele ligchaam, dat het stedelijk bestuur vormde. Van Ballen en Moeijsten met Popco Everhardi vertegenwoordigden de Spaanschge-

¹⁾ *Bijdr. tot de gesch. en oudheidk. der prov. Groningen*, III, 40, 41.

zinde Hoofdmannenkamer, het collegie, dat de „hoichheden der Ommelanden an zich getogen” had, zooals Rengers ergens zegt, en deel nam aan de wetgeving en het landsbestuur. Behalve het Spaanschgezind oppergezag van Stad en Ommelanden, ontmoeten wij den Kommandeur der Johanniters te Warffum, Joh. Apherdianus, en den Officiaal Johannes Krijthe. De eerste vertegenwoordigde eene orde, die steeds een bijzonder regt op hare goederen, tijdens de republiek, volhield; de Officiaal was, bij ontstentenis van een Bisschop, de hoogste prelaat der reguliere en wereldlijke geestelijken. Nevens dezen namen ook twee afgevaardigden van de militaire magt in de stad aan de onderhandelingen deel, en wel de Hopman der burgerij Grootfelt, en „die Luitenant van Grave Frederick.” De verschillende hoedanigheden, waarin de onderhandelaars optraden, bleven ook bij de wederpartij niet onopgemerkt. Immers heeft de Raad van State, die bij de belegering vertegenwoordigd was, in zijn register opgeteekend, dat er gedeputeerden, zoo van *den magistraat, de burgerij, Abten en Prelaten*, als van *het krijgsvolk* in het leger verschenen, bereidwillig om te onderhandelen en ten dien einde hunne instructien overhandigende ¹⁾).

Deze afgevaardigden nu sloten ²⁾ den 23 Julij met de bondgenooten, onder welke vier vertegenwoordigers der Ommelanden zich bevonden, het volgend verdrag, voor zooveel de godsdienstaangelegenheden betreft:

„Item dat binnen der stadt Groeninghen ende Landen gheen ander Religie geexerceert sal worden dan die gereformeerde Religie, zulcx als die tegenwoordelick inde geünieerde Prouincien openbaerlick geëxerceert wordt, mits dat nijemandt in sijn conscientie oft gewissen zal worden geinquireert, ondersocht oft beswaert, ende dat alle die Cloosters, gheestelicke ende cloosters goederen zullen in tegenwoordighen staet bliuen, totdat bij den Heeren Staten Generael den staet vande stadt Groeninghen ende d’Ommelanden behoorlick geredresseert sal zijn, mitz dat alsdan bij de Prouincie zelfs op het gebruijck der goederen ende onderhoudt vande gheestelicke personen behoorlicke ordre sal worden gestelt; welverstaende dat zooveel de Commanderien

¹⁾ Wichers, *Verklaring van het Tractaat van Reductie*, blz. 6. 7.

²⁾ Apherdianus en Krijthe hebben het ook mede onderteeckend. Wichers, t. a. p. blz. 25.

van Werffum, Wijtweerd, ende Oosterwierum aengaen, dat die sullen gehouden ende getracteert worden, als gelijke Commanderien inden anderen geënicerden Provinciën gelegen zijnde."

De Hervormde godsdienst werd mitsdien die van den Staat, en hare invoering bragt van zelve mede, dat de goederen, die tot de uitoefening der vorige gediend hadden, nu voortaan zouden strekken ten haren behoefte. Daarom werd er over de pastorie-, kosterie- vicarie- en prebende goederen, welke alle eene gemeentelijke bestemming hadden, geen enkel woord in dit artikel gerept. Er is niet eens aan gedacht, zelfs in de verte niet, om hunne bestemming van aard te doen veranderen. Bij de Groninger en Ommelandër Kerkorden zijn de noodige bepalingen over hun gebruik aan de gemeenten van overheidswegen voorgeschreven, en wel zoodra mogelijk, buiten eenigen invloed van de Staten Generaal.

Het „gebruik" der kloosters, geestelijke en kloostergoederen, d. w. z. van de goederen die geene gemeentelijke maar eene algemeene geestelijke of godsdienstige bestemming hadden (n. l. kloosters, kommanderijen, proostdijen, kalendegoederen, het jezuïtencollegie te Groningen), zou door de provinciale regering nader geregeld worden, zoodra de Staten-generaal het zamenstel dier regering zou hebben vastgesteld of goedgekeurd. Zoolang dit niet geschied was — Groningen en de Ommelanden hadden tot dusver immers eene afzonderlijke inrigting van bestuur en vormden nog geene provincie — was het ook niet mogelijk, althans minder gepast het provinciaal gebruik dier goederen te regelen. Deze is de duidelijke strekking dier bepaling. Onzekerheid omtrent hunne bestemming tot godsdienstige einden bestond bij geene der partijen. De vraag was slechts hoe en op welke wijze zij ten behoefte van de nieuwe godsdienst van Staat aangewend dienden te worden. Het artikel praëjudiciert ook niets aangaande den eigendom. Geen enkel woord verraadt de bedoeling om dien van het kerkelijk terrein op dat van den Staat over te brengen.

Eene nadere *regeling van het gebruik ad pios usus* werd aan de toekomstige provinciale regering voorbehouden. Zeer natuurlijk. Kerk en Staat werden vereenigd. Het hoogste administratief en wetgevend gezag in kerkelijke zaken zou voortaan de taak van den nieuwen Staat zijn. In zoo verre en uit geen anderen hoofde kwam het staatsgezag aan de administratie der geestelijke goederen. Waren Kerk en

Staat gescheiden gebleven, overeenkomstig de beginselen van de moderne staatsinrigting, dan zou de Kerk haar eigen zelfstandig bestuur erlangd en dit met de bedoelde administratie belast zijn geworden.

Met nadruk meenen wij er dus op te mogen wijzen, dat ten behoeve van de Kerk *het beheer* en geenszins *de eigendom* der geestelijke goederen aan den Staat kwam; niet door een maatregel van revolutionair geweld, maar door een convenant met de hooge kerkelijke overheid, dat eenig en alleen gegrond was op het beginsel der vereeniging van Kerk en Staat.

Dat het tractaat van Reductie een publiekrechtelijk stuk is, niet gesloten met het doel om privaatrechtelijke verhoudingen te scheppen, wil ik gaarne toestemmen. Immers heb ik dit nimmer en nergens in twijfel getrokken.

Bij accoord of uitspraak van den 17 Februarij 1595 werd door „den Heeren Staten Generael den staet van de stadt Groeninghen ende d' Ommelanden behoorlick geredresseert,” gelijk het tractaat luidde. Over de geestelijke goederen behelst zij het volgende:

„Lestlick sullen de Geestlicke güderen, volgende het bouen verhaelde Tractaet, in *commune Aerarium* vnd *tho dispositie* van de vorschreuen Gedeputeerden deser Provintien komen, vme *ad pios usus*, vnd insunderheit tho vnderholdt van Schoelen vnd *Educatie* van de jöget, vth Stadt vnd Vmmelanden vorschreuen binnen Grönningen geapliceerd tho worden: Stellende tho *Administratie* van desulue güderen, vnder behörlicke *Instructie* alsulcke Rentmesters gelijkse vor Stadt vnde Vmmelanden dienstich vnde nödich vinden sullen, mits dat vp die *Alimentatie* van de Geestlicke Personen behörlicke Ordre sal worden gestelt, thom ende dat een yeder na sijne qualiteit eerlick werde getracteert vnde vnderhouden.”

De klooster- of geestelijke goederen werden mitsdien tot een afzonderlijk fonds aangelegd, *ad pios usus*, dus ten behoeve der Kerk, onder het beheer van het staatsgezag. In de staats- of provinciale kas zijn zij niet gekomen; *geconfisqueerd* werden zij alzoo niet. Zelfs is er geene aanwijzing te vinden, waaruit men mag besluiten, dat de Staat zich als eigenaar beschouwde. Wij vinden slechts daden van beheer. De invoering der Hervormde Godsdienst bragt de opheffing van de kloosters en dergelijke inrigtingen mede, zoodat hunne goederen eene bepaalde bestemming verloren. Immers waren de conventualen voor een groot deel tot de nieuwe

leer overgegaan of uit het land geweken. Op de vacante bezittingen paste het staatsgezag, dat destijds ook het hoogste kerkgezag bekleedde, hetzelfde beginsel toe, 't welk ook in art. 9 der tegenwoordige wet tot regeling van het armbestuur is nêergelegd, met de woorden:

„Zoo het doel eener instelling van weldadigheid is vervallen, wordt het gebruik harer bezittingen en inkomsten tot eene andere, aan de laatst bekende zoo nabij mogelijk komende, bestemming geregeld, ten aanzien van: (enz.)

♢. instellingen eener kerkelijke gemeente (art. 2 ♢), door de bevoegde kerkelijke besturen;

c instellingen van bijzondere personen of vereenigingen (art. 2 c), door de oprichters of hunne erfgenamen, of bij ontstentenis of onbekendheid van deze, door de bestuurders der instelling, in het laatste geval onder Onze goedkeuring; (enz.)

Blijft die regeling binnen eenen voor elk bijzonder geval, des noodig door Ons, voor te schrijven termijn achterwege, dan geschiedt zij door Ons, bij een met redenen omkleed, openbaar gemaakt besluit.” enz.

Sommige leden der Kamer waren van oordeel, dat litt. ♢ van dit artikel behoorde te vervallen, vermits de Kerk geene magtiging of opdracht van den wetgever behoefde, om naar verkiezing de van haar uitgaande instellingen te regelen; de kerkelijke hoofdbesturen zouden voor die regeling kunnen zorgen. Hiertegen bleef de opmerking niet achterwege, dat er van alle kerkgenootschappen geene hoofdbesturen zijn, terwijl, bij gebrek aan plaatselijke besturen van eene zoodanige kerkelijke gezindte, indien die alinea wegviel, de vrijgevallene fondsen onbeheerd en zonder bestemming zouden blijven. De regering was dit laatste gevoelen eveneens toegedaan en antwoordde, dat deze bepaling in het belang der Kerk zelve volstrekt noodig was, al ware het alleen, omdat zich anders gevallen konden opdoen, die, bij gemis van dit voorschrift, aanleiding zouden kunnen geven tot de toepassing van art. 1172 en volgg. Burg. Wetb., betrekkelijk de onbeheerde nalatenschappen ¹⁾.

Nu is het de vraag niet, of de Staat in 1594 de vacante geestelijke goederen had *kunnen* confiskeeren, maar wij staan voor een maatregel, die nog naar het hedendaagsch staatsregt als de meest rationeele wordt gehuldigd. De

¹⁾ Zie Mr. W. de Sitter, *De wet tot regeling van het armbestuur, met aant.* 2e dr. Gron. 1854, blz. 23, 29.

voorzieningen in art. 9 der armenwet aangegeven staan geheel buiten verband tot den eigendom, en behelzen alleenlijk maatregelen van staatszorg omtrent het *beheer*. Treffend is hare overeenkomst met de handelingen der regering aangaande het beheer der vacante geestelijke goederen, toen de kerkelijke aangelegenheden een tak van staatszorg werden, evenzeer als het armbestuur zulks thans is.

Onwillekeurig rijst dadelijk de vraag, wie was of werd dan de eigenaar? De kloostervereenigingen hadden geen eigendom meer, en wanneer de Staat dien ook niet verkreeg, waar berustte de eigendom dan?

Ik aarzel niet om den maatregel waarbij de kloostergoederen „in *commune aerarium*” gebragt werden, te qualificeren als het scheppen eener *universitas rerum*, of stichting. Eene stichting is immers een vermogen, dat voortdurend bestemd wordt tot een bepaald nuttig doel en dat, geen wezenlijken eigenaar hebbende, regtspersoonlijkheid verkrijgt. De vermogensseenheid wordt als eigenares gefingeerd. Omdat hare persoonlijkheid echter onbezield is, valt bij haar aan geen onafhankelijken wil te denken. Daarom geldt de wil des stichters als wet voor de bestuurders, zoolang de stichting aan haar doel kan beantwoorden. ¹⁾

De eigenschappen eener fundatie vinden wij hier in alle opzichten op het fonds der kloostergoederen van toepassing. Na de opheffing der kloosters aanvaardde de Staat den eigendom niet, zoodat een wezenlijke eigenaar niet is aan te wijzen. Daar over de stichtingen hier te lande vroeger en later niets is gecodificeerd, moet men de feiten aan het begrip van eene stichting toetsen, om tot de beslissing te komen van hunne qualificatie. En wanneer wij dan in de voormelde bepaling het doel vinden aangewezen, waartoe het vermogen zal dienen, nevens de vertegenwoordigers en de beheerders, dan lijdt het bij mij geen twijfel, of het fonds der kloostergoederen was eene *openbare stichting*. *Openbare* stichtingen zijn die, welke van wege het openbaar gezag beheerd worden; *bijzondere* die, waarvan het beheer in handen is van bijzondere personen, die onafhankelijk zijn van het openbaar gezag. ²⁾ Ware de Hervormde Godsdienst niet onder het

¹⁾ Van Lanschot, *Stichtingen als rechtspersonen beschouwd*. Leid. 1856, blz. 14. — Telders, *Bijdr. tot eene gesch. van het bezit in de doode hand*. Utr. 1869, blz. 200.

²⁾ Van Lanschot, a. w. blz. 16.

bereik van de staatszorg gebragt, voorzeker zou deze zich *niet* tot de administratie der geestelijke goederen ten behoeve der Kerk hebben uitgestrekt. Het onmiddellijk verband tusschen de staatszorg voor de Godsdienst en het beheer der geestelijke goederen, werd zes dagen, nadat deze laatsten bij uitspraak der S. G. geamalgameerd en tot eene stichting verheven waren, ten duidelijkste gelegd in de eerste instructie der Gedeputeerden, die tevens aan de gecommiteerden uit de S. G. haar oorsprong verschuldigd is:

art. 5 „Sullen mede alle vlijt ende diligentie doen, dat die gereformeerde Religie ende gemeene kerckordninghe mit goede middelen in treijn gebracht ende gehandhaeft mach worden.”

art. 15. „De voors. Gedeputeerden zullen mede hebben het beleyt ende administratie vande Cloosteren ende Abdien goederen, achtervolgende de voors. tractaet, ordonnantie ende instellinge vp den staet ende forme van regieringe deser Provincie, omme bijnnen die stadt ende Omlanden voers. ad pios vsus geemploieert te worden, als tot gasthuijzen, weeshuijzen, schoelen, onderholdinge, institutie ende educatie van de jeucht, zoewell van den Omlanden als wtte Stadt voors., midts dat goede acht genomen zall worden op de alimentatie van de geestlicke personen der selver Cloosteren, ten eijnde dat ijder nae zijne qualiteit eerlick worde getraceert ende onderhouden.”

art. 16. „Ende zall totten ontfanck van de opcomste derseluer goederen een ofte meer bequame ende gequalificeerde personen bij hunluijden tot ontfangers geordonneert worden, tot een redlick jaerlicx tractement ende Dzelve verzien mit behoorlicke Instructie ende van hen nemende behorlicke cautie.”

Toen bij uitspraak der S. G. van 21 Januarij 1597 de regeringsvorm der provincie nader geregeld en de souvereiniteit aan de Staten van Stad en Ommelanden toegekend werd, is in overeenstemming hiermede vastgesteld, art. 5:

„Dat ook insgelijken alle de Kloosters, Geestelicke ende Kloostergoederen inde Stadt ende Omlanden, mitsgaders in de Olden-Ampte ende Goerechte gelegen, *met gemeenen advijse* ad pios usus sullen worden verstrekt.”

Zie daar kortelijk den weg aangewezen, langs welken, en de reden waarom, de provinciale souverein met de administratie der kloostergoederen, of, juister gezegd, met de

uitvoering van den wil des stichters van het kloosterfonds belast werd. Dien wil hebben de Staten uitgevoerd, door uit de stichting gelden te verleenen aan kerkelijke gemeenten tot opbouw of herstel van torens, kerken, scholen, pastorie- en kosteriehuizen, voorts ten behoeve harer predikanten, kosters en onderwijzers, hetzij eens vooral, hetzij in vaste jaarlijkse toelagen en tractementen.

Hierdoor ontstond naar onze beschouwing geen regtsband tusschen de soevereine Staten der provincie en de betrokkene kerkelijke gemeenten, maar een regtsband tusschen de stichting, als afzonderlijk zelfstandig regtspersoon, en de gemeenten. Sprak de fundatie, om zoo te zeggen, al door den mond der Staten, omdat zij onbezield was, het lijdt geen twijfel, of de fundatie werd verbonden jegens de gemeenten. Bij de waardering van dezen regtsband schijnt het onverschillig hoe de fundatie primitief is opgericht, door staatsregtelijke maatregelen of door eene privaatrechtelijke handeling. Eenmaal bestaande en finantieel werkende staat zij met ieder individu gelijk, zij het ook dat zij door het staatsgezag in het leven geroepen en beheerd wordt.

Overeenkomstig haar doel gehouden om *in 't algemeen* kerkelijke inrigtingen en beambten te steunen met stoffelijke middelen, was zij echter niet verplicht om *bepaalde* aangewezen gemeenten of personen te helpen, vermits bij de oprigting zoodanige niet waren aangewezen. Niemand kon in regten vorderen, dat de inkomsten ten zijnen of haren behoeve besteed moesten worden. Geheel iets anders is het, wanneer de stichting uit eigen beweging, of op verzoek, een jaarlijksch tractement of subsidie eenmaal *had* toegestaan. Dan had zij zich immers uit liberalitas verbonden jegens een bepaald persoon, om hem *jaarlijks* eene bepaalde som te geven. De beweegreden voor die *liberalitas* was uitdrukkelijk of stilzwijgend — ik erken het gaarne — de overtuiging dat er bij de wederpartij *behoefte* bestond. Dit neemt echter niet weg, dat die handelingen tusschen twee regtspersonen gequalificeerd moeten worden als eene schenking. „Die yet wil schenken mag zulks doen van nu af, ofte van zekeren tijd af, ofte tot zekere tijden, ook onder een *mids* ofte *indien*. De schenkinge zijnde voltrokken is den schenker gehouden tot levering, ende also bekomt den aenkomer eerst inschuld tot eygendom, ende daerna den eygendom zelve.” ¹⁾ Wil men het dus eene *dona-*

¹⁾ De Groot, *Inleijing*, III, 2, § 13, 14.

tio impropria of *sub modo* noemen — ik heb er vrede mede.

Kan het eenmaal geschonkene niet teruggevorderd worden, de formeel verklaarde wil van jaarlijks eene zekere som te zullen geven geeft mijns inziens bepaaldelijk eene actie aan den belanghebbende, zoolang deze bestaat. Wordt echter eene gemeente of eene predikantsplaats opgeheven door het daartoe bevoegd gezag, of gaat zij op eene andere wijze te niet, dan vindt de regel *cessante causa cessat effectus* hier zijne toepassing. Hetzelfde zal plaats kunnen vinden, wanneer de stilzwijgende beweeggrond der schenking, namelijk *de behoefte*, vervallen is. Maar dit zal dan ook eerst door het bevoegd gezag uitgemaakt moeten zijn, alvorens de aanspraak op een vast jaarlijksch subsidie zou kunnen opgeheven worden.

En nu scherme men niet met de voorschriften omtrent den vorm van schenkingen bij onze hedendaagsche wetgeving; want daargelaten, dat zij niet van toepassing zijn op hetgeen vroeger gekeurde, kunnen zij het wezen niet veranderen eener handeling, die, men vergete dit niet, bij openbare akten, de Resolutien der Staten, is gedaan en geconstateerd.

Eene commissie tot herstelling der provinciale finantien rapporteerde den 12 Junij 1720 aan de Staten „dat het inkomen, door het cesseren van de geschenken, het verlies van de beklemminge, en zelfs verminderinge in luiren door de schaarsheid van de tyd, insonderheyd sedert den jare 1681, opgevolgde watervloeden en sterfte van Rundvee seer considerabel is vermindert, gelyk mede door verkopinge eeniger Landen Anno 1694. En door het negotieren van Los- en Lyfrenten tot laste van dit comtoir in den Jare 1696 en 1697. *En het lichten van penningen uit het selve in het Jaere 1712, terwijl de Resolutien by UEd. Mog. genomen, om de Casse der Rentemeester daer tegens proportioneljk te soulageren, yst die van den Ontfanger Generael, syn gebleven buiten executie*, de sware Oorlogs tyden en andere rampen deselve waarschijnlijk hebbende gemaakt ondoenlijk, waerdoor dan is gecauseert, dat de lasten van het Comtoir de revenuen verre te boven komen, gelyk het jaer 1718 maer heeft gereendeert een somma van 86333 tegen een uytgave van 96000 gl.”

Meer voorbeelden zou ik kunnen bijbrengen om te staven, dat de Staten schatten uit het kloosterfonds hebben genomen ten behoeve van de provinciale kas, die evenwel uitdrukkelijk voor de teruggave aansprakelijk werd gesteld.

Om hieraan eenigzins te gemoet te komen heeft de

provincie sommige vaste uitgaven, b. v. de jaarwedden van de Hoogleraren en de kosten van de Latijnsche scholen te Groningen en Appingadam, van het geestelijk kantoor overgenomen. Nu zal het toch moeilijk betwijfeld kunnen worden, dat de provinciale kas daardoor civiliter aansprakelijk werd jegens het geestelijk kantoor. Ten aanzien van de behoeftige gemeenten, aan welke een jaarlijksch subsidie verzekerd was, was en bleef die maatregel tusschen de beheerders van beide fondsen genomen eene *res inter alios acta*. De toevallige omstandigheid dat het beheer van beiden door hetzelfde collegie gevoerd werd kon dien regtstoestand niet wijzigen. De verkoop van de laatste onroerende goederen aan het geestelijk kantoor behorende, die de enorme massa van 41502 grazen lands bereikten, en het aanwenden van de opbrengst ad f 3,458,836,40 tot delging van de provinciale schuldenlast, stelde de provincie metterdaad aansprakelijk voor het nakomen der verbintenissen, die zij tusschen het kloosterfonds en de daaruit gebeneficieerden geknoopt had. Zij stelde de administratie van dit laatste dan ook in staat om de eenmaal toegezegde uitkeeringen geregeld te doen plaats hebben.

Was het provinciaal geestelijk kantoor gefundeerd uit de bezittingen van kloosters en geestelijke vereenigingen, met uitsluiting van de pastorie-, kosterie-, vicarie- en kerkegoederen ten platte lande, die hunne plaatselijke bestemming, naar de door de overheid vastgestelde kerkorden, behielden — in de stad Groningen ging men anders te werk. Overeenkomstig een Raadsbesluit van 1 Maart 1595 werden de goederen, waaruit de parochiegeestelijken hunne bezoldiging vonden, „an der Stads cassa” gebragt; dat wil zeggen: zij werden niet geconfiskeerd of in de stedelijke kas gestort, maar evenzeer tot een daarvan afgescheiden fonds gevormd, onder publieke beheering; aanvankelijk van een raadslid en sedert 1631 van den stadsrentmeester. De predikanten, de emeriti en hunne weduwen werden hieruit bezoldigd; de magistraat bepaalde steeds het bedrag der tractementen, en alleen dan, wanneer de opkomsten ontoereikende waren, kwam de stedelijke kas te hulp.

Zoo hebben ook de Staten van Holland, „willende uit goede devotie eenmaal ordre stellen op het onderhoud van de Leeraars en Dienaars des Goddelijken Woords, daarinne vooral behoord voorsien te worden — eendragtelijk beslooten en geordonneert, dat alle Leeraars, zoowel binnen als buiten de Steeden van Holland, voortaan jaarlijks voor alle anderen

betaald zullen worden uit de gereedste Inkomsten van de Goederen tot den kerkdienst binnen de Steeden of Vlekken, haarluiders woonplaatse specteerende of toebehoort hebbende." Aan de magistraten werd de bepaling van het bedrag der tractementen overgelaten onder zekere voorwaarden, terwijl de ontvangers gelast werden dienovereenkomstig uitbetaling te doen ¹⁾.

De gebrekkige uitvoering van een en ander deed hen vervolgens besluiten om alle pastoralia in Noordholland tot één geestelijk kantoor te vereenigen.

Weldra vonden zij om dezelfde reden goed „dat alle de Inkomsten van de Pastoryen binnen elks Quartieren van Holland ten platten lande, als Zuidholland, Rijnland, Delfsland, Schieland, en de Landen van Overmaase, te saamen onder eenen ontfang sullen werden gebragt, en daaruit in het gemeen alle de Praedicanten binnen den selven quartiere ten gestelden termynen betalinge sal werden gedaan, sulks in Noordholland werd geobserveert," enz. ²⁾ Zeer teregt werd van meer dan ééne zijde opgemerkt, dat de evengenoemde geestelijke kantoren van Zuid- en Noordholland wel onder 's lands bestuur bleven, maar toch nooit eigenlijk gezegde landskantoren werden; zij stonden, naar die opvatting, „gelijk met de godshuizen en diergelijke godsdienstige stichtingen." Van daar ook, dat de gewone belastingen van den honderdsten en tweehonderdsten penning betaald werden van de goederen, welke zij bezaten, terwijl 's lands goederen, in derzelve aard, van zoodanige heffingen vrij waren, omdat het land aan zich zelven niet kon betalen ³⁾.

Met meerdere of mindere wijzigingen werden in andere provincien en steden dergelijke maatregelen genomen, eenig en alleen uit een oogpunt van staatszorg. ⁴⁾

Met de genoemde schrijvers houd ik die fondsen voor openbare stichtingen ten behoeve der Hervormde Kerk. Staats-eigendom werden zij niet. Om zich hiervan te overtuigen

¹⁾ Resol. 26 November 1574, opgenomen in het *Kerkelyk Plakkaatboek*, II, 4.

²⁾ Resol. 10 Januarij 1577, t. a. p. blz. 5.

³⁾ IJpeij en Dermout, *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, I, Aantt. blz. 125. Telders, *Bijdrage tot de gesch. van het bezit in de doode hand*, blz. 142.

⁴⁾ Telders treedt hieromtrent in bijzonderheden, a, w, blz. 142, 143.

leze men bij tegenstelling slechts het voorbeeld cener confiksatie, neergelegd in de Resolutie der Staten van Holland van 23 Mei 1577, van den volgenden inhoud:

„De Staaten hebben eindelijk en gemeenerhand verstaan en geresolveert, dat alle Conventen, en kloosteren binnen de Steeden, mitsgaders Edificien, Grondplaatsen, Erven en Eigendommen van dien, sullen blyven tot behoeft, gebruik en profijte van elker Steeden, omme deselve by hun in eigendomme aangevaart en behouden te moogen werden, en geëmploieert tot haaren beste ¹⁾.

Bij deze Resolutie wordt over den eigendom beschikt, bij de vorigen niet. Dit regtskundig verschil valt dadelijk op.

Het is mitsdien boven alle bedenking, dat het beheer der geestelijke en kerkelijke goederen door provinciale en plaatselijke overheden, zoowel in ons gewest als elders, en de aanwending der baten, uitsluitend ten behoeve van de Hervormde Kerk, geschiedde krachtens de staatsregtelijke vereeniging van Kerk en Staat, die de kerkelijke finantien tot tak van staatszorg maakte.

Bij de zoogenaamde Groote Resolutie der Staten Generaal van 27 Januarij 1651 was dat beginsel op nieuw uitgesproken en gehandhaafd ²⁾.

Door de omwenteling van 1795 maakte het plaats voor een ander.

Ploos van Amstel stelde der Nationale Vergadering den 23 Mei 1796 voor om te decreteren, „dat, daar de Godsdienst thans is afgescheiden van den Staat, er in dit vrije Nederland geene heerschende Godsdienst meer zal zijn. Daardoor zal de Gelijkheid worden gedecreteerd; en dat wijders deeze Nationale Vergadering, bij exhortatoire Missive, aan de Bestuurders der respective Gewesten aanschrijve, omme, ten einde de Burgers van Nederland van dit gedecreteerde principe van gelijkheid door daadzaken te overtuigen, en hun alzoo tot de vrijwillige Wapening, ter bescherming van die gelijkheid, nog sterker te engageeren, op de receptie deezer Missive, intetrekken alle Octrooijen, tot heffing van Lasten ten behoeven van Gereformeerde Kerken, Diaconiën, Gods- en Armhuizen en soortgelijke corporatien, met alle de gevolgen en aankleeven van dien, en met surchance van alle procedures van executien, welke als nog uit kragte van

¹⁾ *Kerkeel. Plakkaatboek*, t. a. p. blz. 7.

²⁾ *Groot Plakkaatboek*, I. 193, no. 5.

die Octrooijen mogten worden gevoerd." Dit tamelijk onbestemde voorstel leidde tot langdurige, zeer uiteenloopende en levendige, discussien over de bezoldiging der Hervormde geestelijkheid voor het vervolg.

En niemand, die voor oogen houdt, hoe verschillend door gewestelijke en stedelijke overheden met geestelijke en kerkelijke goederen vroeger gehandeld was, — en waardoor dus hunne regtsgeschiedenis zoo oneindig verschilde, zal het bevreemden, dat de sprekers, bij het ontbreken van eene grondige geschiedkundige voorlichting, bijna zonder uitzondering oordeelden naar hetgeen zij uit hunne eigene naaste omgeving hadden leeren kennen en alzoo geen hunner een blik kon slaan over al die verschillende toestanden te zamen.

De eerste begripsverwarring vindt men al bij de rapporteurs. Zal er, zeiden zij, „geen heerschende Godsdienst” meer plaats hebben, zal het vorige verband tusschen Kerk en Staat ophouden, dan kan ook „de Staat” geene bijzondere geestelijkheid eener bevoorregte gezindte meer bezoldigen. Zeventienhonderd geestelijken zouden daardoor uit hun dienst ontslagen en van het middel van bestaan beroofd worden. Iets anders ware het, door behoorlijke voorbereidselen tegen mogelijke aanstaande gebeurtenissen te voorzien, door bij voorbeeld „te zorgen, dat, bij het afsterven van Leeraaren geene andere, met beloften van diergelijke bezoldingen uit 's lands kas, weder wierden aangesteld, enz. —

Blijkbaar verkeerden zij dus in de meening dat alle Hervormde predikanten tot dusver bezoldigd werden uit 's lands kas, d. i. de schatkist of de respective provinciale kassen! Eene volslagene onbekendheid met het onderwerp kon alleenlijk dit wanbegrip hen in de pen geven.

Maar voor zoover dit ergens het geval was, in welken zin vervielen die tractementen dan? Met de meeste juistheid beantwoordde Rogge in die dagen reeds deze belangrijke vraag aldus: Voor zoo verre de kerklijken die *als Lands ambtenaaren uit 's lands Algemeene kas ontfangen*. In dit punt alleen zit toch de ongelijkheid. Zij worden bezoldigd als *Lands Ambtenaaren*, en de overige kerkelijke personen niet: Zij worden bezoldigd *uit die kas*, welke het algemeene Goed der Natie is, de overigen *niet*. — Maar — zoo gaat hij voort — door *die* ophouding der tractementen worden zij nog niet *tot den bedelzak gebragt*. Want alsdan blijft de vrage nog overig, hebben die Gemeenten fondsen, aan haar als Hervormden vermaakt? Deze is geheel *Juridicq.* Hier is beslischt.

het beginsel der gelijkheid *niets*. Maar wordt dit pleit ten hunnen voordeele uitgewezen, dan, zegt de Gelijkheid, beheeren de Dissenters hunne eigen fondsen, dit regt komt ook den Hervormden toe. *De beheering hiervan door het Bestuur is nog een overblijfsel van de voormalige vereeniging van Kerk en Staat*. Vraagt men verder, hoe gehandeld met de Geestelijke goederen van Katholijken afkomstig? Hierin beslischt de Gelijkheid *niets*. Toen de Staat dezelve aansloeg, werden zij Nationaal ¹⁾ — hij maakte van dezelve gebruik, ten voordeele van de Nationale Kerk. Welk gebruik er nu, daar die Nationale Kerk niet meer gekend wordt, van gemaakt moet worden, kan *alleen* eene wijze *staatkunde* bepaalen. Vraagt men eindelijk, kunnen de Kerklijken, zo zij, door deze schikkingen nadeel lijden, geene aanspraak maaken op schadeloosstelling, staan zij in geen contract met het bestuur, op de publieke trouw aangegaan? — deze vrage is weder geheel Juridicq, en kan behoudens het beginsel der zuiverste Gelijkheid ten hunnen voordeele uitgewezen worden” ²⁾.

Tegen de verwarring der geestelijke kantoren, provinciale zoowel als stedelijke, met 's Lands of stedelijke kassen dient men zich te wachten. 't Is gelijk Rogge zegt, die kantoren stonden onder openbare administratie, omdat Kerk en Staat vereenigd waren. Bij het wegnemen van dien band diende de administratie aan de Kerk over te gaan, nadat eene wijze staatkunde vooraf hunne bestemming voor *alle* kerkgenootschappen of gezindten zou hebben geregeld, behoudens eerbiediging van verkregen regten.

Op het onderscheid tusschen 's lands kas en de geestelijke kantoren, die onder openbare administratie stonden; en het gebruik, dat naar eene wijze staatkunde van de laatsten gemaakt diende te worden, wees een der bovenbedoelde rapporteurs, de Groningsche hoogleeraar Sijpkens, in eene uitmuntende redevoering, die om hare waarde, ook met het oog op de vele onjuiste beschouwingen, welke in deze dagen bij overvloed worden gehoord, hier eene plaats verdient:

Het is geenzins mijn *oogmerk* een uitvoerig *pleit* te voeren, ter *stavinge* van het gevoelen, in ons Rapport uitgedrukt; of ter *wederlegging* van de bedenkingen daar tegen ingebracht — maar na

¹⁾ Hier drukt hij zich minder juist uit.

²⁾ *Volledige Verzameling van alle stukken, betreffende de afscheiding der Kerk van den Staat door de Nationale Vergadering, enz. — met eene Voorr. door H. C. Rogge. Lejden, 1796, blz. XVII, XVIII.*

zoo veele uitmuntende en uitvoerige *discussien*, over het gewigtig *onderwerp*, het welk wij thans behandelen, zij het mij vergund mijne *aanmerkingen* kortelijk voor te dragen.

Ik vooronderstel deeze onwrikbaare *grondbeginselen*. — *Voor* eerst de *Rechten van den Mensch en Burger*, *gegrond* op *Vrijheid en Gelijkheid*, bij de laatste *Revolutie* plechtig *geproclameerd*. — *Ten* anderen de onschendbare *Veiligheid* van wettige eigendommen en bezittingen, even zeer verzekerd. — *Beide* staan in zulk een naauw *verband*, dat, bij al dien het *een* gehandhaafd wierde zonder het *ander*, elk *Lid* der *Maatschappij*, elk *Genootschap* een oogenbliklijk gevaar zou loopen, van, onder den schijn van *Vrijheid en Gelijkheid*, in het gerust genot en bezit zijner wettige eigendommen en bezittingen, op de onrechtvaardigste wijze, *ge*stoord te worden.

Uit deeze *grondbeginselen* vloeijen deeze *gevolgen*, welke Uwe *Commissie* zorgvuldig heeft in het oog gehouden.

Voor eerst: dat, uit hoofde van de *Rechten* van den Mensch en Burger, *gegrond* op *Vrijheid en Gelijkheid*, de *Godsdienst*, of liever de *Kerk* (in den zin, bij het *Rapport* duidelijk bepaald), van den *Staat* behoort *afgescheiden* te zijn, voor zoo verre *Godsdienstige* begrippen en Lidmaatschap van eenig *Kerkgenootschap* in *geen verband* moet staan met den *staat* der *Burgeren* als zoodaanigen. — En dat er voortaan *geen bevoorrecht Kerkgenootschap behoort te wezen*. — Hiermede moeten vervallen alle onrechtmatige *Huwelijkswetten* en *verordeningen*, die het onderscheid van Gods dienstige gevoelens ten voorwerpe hebben, alle uitsluitende *Rechten* op Burgerlijke Ambten en Bedieningen, welke reeds zijn afgeschaff, mitsgaders *Privilegien*, *Octrooijen* van alle *Kerkgenootschappen*, en *Contributien* op *Landerijen*, *Huizen*, *Fabrieken*, of *Persoonen*, ten behoeve van *Kerken*, *Pastorijen*, *Diaconiën*, *Gods-* en *Armenhuizen* der *Hervormden*, welke hier of daar mogten plaats hebben, doch in de meeste gewesten genoegzaam onbekend zijn. — Deeze behooren te worden ingetrokken, voor zoo verre dezelve in geene plaatselijke omstandigheden gegrond zijn.

In dit point kunnen wij geenzins verschillen. — Allen erkennen wij den weldaadigen invloed van den *Godsdienst* als *Godsdienst* op de zeden en het geluk des *Volks*, die door den *Staat* moet beschermd en gehandhaafd worden. — Allen erkennen wij, dat het onderscheid van *Godsdienstige* gevoelens geen grond kan zijn, om den eenen *Burger* boven den anderen, het een *Kerkgenootschap* boven het ander te bevoorrechten. — Dit alles is, in de voorgaande *Discussien*, zoo krachtig voldongen, dat ik zulks geenzins kan herhaalen. — Maar, *Burgers Representanten!*

Ten anderen, volgt, uit hoofde van de onschendbare *Veiligheid* der wettige *Eigendommen* en *Bezittingen*, dat elk *Kerkgenootschap*, zoo wel der *Hervormden*, als der *Roomschgezinden* en an-

dere Dissenters, bij het genot van deszelfs wettige Eigendommen moet gehandhaafd worden.

Daar nu de Hervormde Kerk zekere Eigendommen en Fondsen bezit van Geestelijke Goederen, onderscheiden van den algemeenen Schatkist van den Staat, zoo volgt, dat zij, ten deezen opzichte, niet kan gezegd worden, boven andere Kerkgenootschappen, bevoorrecht te zijn door den Staat.

Aan de Hervormde Kerk kan derhalven geenzins betwist worden het eigendom op alle die laater Kerken, Pastorijen, Gods- en Armenhuizen, met derzelver Fondsen, welke na den tijd der Hervorminge, door Legaaten, Donatien, Testamentaire Dispositien, Verzamelingen of Bijdragen van Particulieren gesticht zijn.

Bijaldien de wettigheid deezer Eigendommen en Fondsen, of algemeen, of op bepaalde plaatsen, betwist wordt, dan is dit geschil een voorwerp, hetwelk door geen *Politiek Decreet* der Nationale Vergadering, maar alleen, na behoorlijk onderzoek, door den *Competenten Rechter* beslist moet worden.

Maar van eenen geheel anderen aart is de vrage, wanneer de Staat uit den *Algemeenen Schatkist* der Burgeren als Burgeren een bijzonder Kerkgenootschap bezorgde. — In dit geval moet de stelregel plaats hebben, of aan alle Kerkgenootschapen gelijk, of aan geen eene. — En dan zou de vrage zijn, welke van deeze beide alternativen te verkiezen zij?

Dan, geschiedt dit wel zoo algemeen, als men zich verbeeldt reede te hebben om te klaagen? — Hebben niet veele Kerken, Pastorijen, Gods- en Armhuizen, derzelver eigene Fondsen van bestaan? (Ik bedoel hier de vroegere, die reeds voor de Kerkhervorming derzelver aanwezen hadden). — En voor zoo verre die Fondsen niet toereikende zijn, worden zij niet onderhouden uit de zoogenaamde Geestelijke Comptoiren? — En waaruit hebben deeze haaren oorsprong? Geenzins uit de schatten der Burgeren als Burgeren, maar — deels uit de Geestelijke of Kerkelijke Goederen, welke veele Gemeenten aan dezelve vrijwillig hebben afgestaan, onder voorwaarde, om die Gestichten, en derzelver dienaaren, uit die Geestelijke Comptoiren te onderhouden, en te bezoldigen — deels uit de rijke goederen der Kloosters, Abtdijen, Cappittels en Vicarijen door den Staat aangeslagen, om overeenkomstig derzelver oorspronkelijke bestemming *ad pios vsus*, doch op eene nuttiger wijze, besteed te worden. — Waarvan de Registers nog voorhanden zijn.

't Is waar, men beweert dat die Eigendommen en Fondsen zijn Nationale Goederen, en daaruit volgt: Of, dat zij aan den Staat behooren, en ten dienste van den algemeenen Burgerstaat moeten verstrekken, dit is ten nutte der Burgeren als Burgeren, zoodat de Hervormden, even gelijk andere Gezindten, hunne Kerken, Dienaaren enz. moeten onderhouden, en bezoldigen: — Of, dat zij, door den Staat, ten dienste van den Algemeenen Kerkstaat

moeten bekeerd worden, dat is, ten nutte van alle Kerkgenootschappen, als Kerkgenootschappen.

Dan, het zij mij geoorloofd op te merken, dat deeze stelling *die Goederen zijn Nationaal*, dat is: behooren *massaal* aan de geheele Natie, in dien onbepaalden zin, naar mijn inzien, geen steek kan houden. — Men moet onderscheid maaken.

Zommige *Geestelijke* Goederen zijn *locale* Eigendommen, als Kerken, Pastorijen, enz. met derzelve opkomsten, welke door donaties, Legaaten, Testamentaire Dispositien, verzamelingen, of bijdragen der Gemeenten, aan *bepaalde Plaatsen* zijn geëdsigneerd en geëffigeerd, welke zonder derzelve uitdrukkelijke bewilliging, naar alle regels van billijkheid en rechtvaardigheid, geenzins *massaal* gemaakt kunnen worden.

Zommige zijn *Provinciaale*, en meer *Algemeene* Goederen, als die der *Kloosters* en *Abdijen*, enz., ten meer *algemeenen* dienste der Kerk gesticht, en door den *Staat*, bij de Kerkhervorming aangeslagen, doch *ad pios usus*. Zij zijn dus geen *Nationaale* Goederen.

Wat derzelve *gebruik* betreft, zij mogen niet door den *Staat* gebruikt worden ten dienste van den *Burgerstaat*, omdat zulks strijden zou tegen de goede trouw, en de oogmerken der Stichters, Donateurs en Testateurs. — Immers *zoolang* dezelve, op eene *nuttige* wijze, tot Godsdienstige einden kunnen worden aangelegd, en *zoolang* het onschendbaar gezag der Testamenten geëerbiedigd wordt.

Maar dan is de vraag, welk *Kerkgenootschap* is de wettige *Eigenaar* van die *locale* goederen op *iedere* bijzondere plaats? — Zijn het de *Roomschgezinden*, of de *Hervormden* met andere Protestanten, of *beide*, op plaatsen daar de onderscheidene Gezindheden *even talrijk* zijn?

Hoe *verschillende* zijn hier de *gevoelens*! hoe verschriklijk zijn de *gevolgen*, welken zulks reeds hier en daar heeft voortgebracht. — Hoe *verschillende* zijn de *gronden* van het recht, waarop partijen zich beroepen? Hoe veel geldt hier het recht, waarop de *Roomschgezinden* zich beroepen, uit hoofde van het oudste bezit en oorspronkelijke herkomst? — Hoeveel geldt hier het *recht*, waarop de *Hervormden* zich gronden? het *recht* van wettigen *oorlog* of *verovering*, niet slechts op den Spaanschen *Dwingeland*, maar op de Roomschgezinden, die, op sommige plaatsen, vooral in *Brabant*, ter *oorzaak* van den Vaderlijken Godsdienst, den Spaanschen *Dwingeland* wederom waren toegevallen? Het *recht* van *erfgenis*, gedevolveerd op kinderen van ouderen, op alle die talloze plaatsen der Vereenigde Gewesten, daar *geheele* Gemeenten, die *Eigenaaren* waren, den *Hervormden* Godsdienst, bij vrijwillige keuze, omhelsden, en, met de veranderde begrippen, hunne Godsdienstige *Eigendommen* behielden: maar, naar hun inzien, tot een nuttiger einde, en op eene geschiktere wijze gebruikten dan te voeren.

Het recht van ongestoord bezit en verjaaring gedurende een tijdvak van meer dan twee Eeuwen. Het recht van verbonden, vredesverdragen en Capitulationen, plechtig bezwooren?

En wat belangt de *Provinciaale Comptoiren der Geestelijke Goederen*, herkomstig uit de rijke *Bezittingen der Kloosters*, *Abdijen* en *Capittels*, tot een *algemeener nut* der Kerke gesticht, en oorspronkelijk ingericht. Hier is de vraag, of, en in hoe verre dezelve behooren gerekend te worden een *algemeen eigendom* te zijn, waarop alle Kerkgenootschappen in ieder Gewest een *gemeenschappelijk* recht hebben — of, en in hoe verre dezelve zouden kunnen besteed worden tot een algemeen nut en dienst voor alle Christelijke Gezindten? in welk een evenredigheid zulks behoore plaats te hebben? — wat hier de rechten van billijkheid en rechtvaardigheid vorderen? Wat hier de Rechten eischen van den Mensch en Burger, gegrond op Vrijheid en Gelijkheid? Ziet daar, Burgers Wetgeevers! een reeks van vraagen, welke zich door geen enkelen Presidiaalen hamerslag laten ontknoopen! dit alles gevoegd bij veele andere bedenkingen (in het Rapport, en zommige advijsen van voorgaande sprekers, reeds geöpperd, welke ik geenzins zal herhaalen), vordert een zeer omslachtig onderzoek en voorzichtige maatregelen.

En zou het geraaden wezen? Zou het in dit tijdstip Staatkundig wezen? — een tijdstip, waarin wij zonder Eendragt verlooren zijn; een tijdstip, waarin de belaagers onzer Vrijheid niets onbeproefd laten, om het onzalig twistvuur te stooken en aan te blaazen; al ware het zelf onder een gemaskerd voorwendsel van ijver voor Vrijheid en gelijkheid. — Zou de Nationaale Vergadering het recht hebben, in dit stuk van zooveel belang, van zulke veruitziende gevolgen, iets stelligs door een decreet te beslissen, zonder den uitdrukkelijken last des vrijen Volks van Nederland, hetwelk ons, bij het Reglement aan deeze Vergadering ten *richtsnoere* voorgeschreeven, wel belast, gedurende dit *intermediair Bestuur* de gemeenschappelijke zaaken van het Bondgenootschap te regelen; maar geenzins eenige wezenlijke verandering te maaken in zaaken den Godsdienst betreffende, welke beschikkinge ieder Gewest altijd aan zich heeft voorbehouden. — Elke overhaaste stap kan hier hoogst gevaarlijk zijn. — Veilig wordt de toepassing van de erkende grondbeginselen, en de beslissing van dit belangrijk onderwerp overgelaaten aan de Commissie, belast met het ontwerp van eene Constitutie, die door het Volk van ieder Gewest moet onderzocht worden en goedgekeurd.

Het is om deeze en andere redenen, dat ik (schoon geenzins in alle bijzonderheden) in de gronden en hoofdzaak mij conformance met de conclusie van het uitgebragt Rapport.

Doch met deeze veranderinge en bijvoeging, dat ik zou voorlaan, of deeze Vergaderinge gelieft te declareeren:

Dat zij, erkennende den weldadigen invloed van den Gods-

dienst op de deugd en het geluk des Volks, denzelven wil beschermen en handhaaven. Dat, inhererende haare erkende *verkleefdheid* aan de beginselen van Vrijheid, Gelijkheid en de Rechten van den Mensch en Burger, het haar *gevoelen, wensch, begeerte* en *bedoelinge* is, dat de Kerk voortaan zal blijven afgescheiden van den Staat, doch in geenen anderen zin, dan, *dat er voortaan in dit vrije Nederland* geene bij uitsluitinge *bevoorrechte Kerk* meer zal zijn. — Dat diensvolgens (onverminderd het recht van wettigen *Eigendom*) alle *Octrooijen* en *Privilegiën*, welke zulk eene bevoorrechte of eenige Kerk zouden kunnen begunstigen, zullen worden afgeschaft, — en dat van deeze *verklaaringe* en *gevoelens*, aan de Hoogst-geconstituëerde Magten der onderscheidene Gewesten, ten eersten, per Missive, kennis zal worden gegeven, en daarbij (ter stuiting, zoowel van alle reeds ontstaane ongeregelheden, als ter voorkoming van alle verdere excessen en vexatiën) ten ernstigsten gerecommandeerd, zorg te draagen, dat, in de gemelde bijzondere Gewesten, provisioneel geenerlei maatregelen worden beraamd of gearresteerd, waar door, in het stuk van den Godsdienst, notabele veranderingen worden ingevoerd, en daardoor op de generaale en eenvormige bepalingen, dien aangaande van de Constitutie voor geheel Nederland te wachten, geïnpiëteerd of geanticipeerd. — Maar, dat integendeel, tot dien tijd toe, alles zal blijven *in statu quo*, — echter met gelijke recommandatie op alle klagten en bezwaaren van eenige Gezindte, over zoodaanige vexatiën en onredelijke bepalingen, als strijdig met de erkende beginselen van Gelijkheid, behoorlijk acht te slaan, en daarin werkelijk te voorzien, voor zoo verre dit zonder de aanstaande grondwet vooruit te loopen, of tegen te werken, gevoeglijk kan geschieden.

De beraadslagingen over Ploos van Amstel's voorstel gaven den Voorzitter aanleiding om een concept-decreet aan te bieden, waarvan de nadere redactie aan een vijftal leden opgedragen werd. Die nadere redactie is vervolgens in discussie gebragt, met dit gevolg, dat den 5 Augustus werd vastgesteld als volgt:

1. Er kan of zal geen *bevoorrechte* noch *heerschende Kerk* in Nederland meer geduld worden.

2. Alle Placaaten en Resolutien ¹⁾ der gewezene Staten Generaal, uit het oude stelsel der vereeniging van Kerk en Staat gebooren, worden gehouden voor vernietigd.

3. Geene Leeraars of andere kerkelijke Beëmbten,

¹⁾ Het woord „Resolutien” is op voorstel van Ploos van Amstel er bijgevoegd. Ik bedoel hier de Resolutie der zoogenaamde groote Vergadering, in den jaarc 1651, zeide hij.

van welk eene Gezindheid ook, zullen zich voortaan buiten derzelve kerken met eenig onderscheidingsteeken in het openbaar mogen vertoonen; alle Godsdienstige plegtigheden zullen zich *alleen* bepalen binnen de muuren der Kerken of Bedehuizen; en geene klokken zullen, ter aankondiging van Godsdienstoefeningen, meer mogen geluid worden.

4. Er zal *eene persooneele Commissie* uit het midden deezer Vergadering worden benoemd, welke de bezwaaren, die de gevolgen zijn van het oude stelsel eener *heerschende of bevoorrechte Kerk*, overal zal opneemen en verzamelen; — de middelen tot een radicaal redres opgeeven; — den oorsprong en tegenwoordigen staat van alle goederen en inkomsten van Kerken, Armenkassen, Diaconien, Wees- en Godshuizen onderzoeken; den toestand en de inrichtingen der hooge Scholen, wat het Theologische betreft, opneemen; de fondsen en wijze, op welke de Leeraaren der gewezen heerschende Kerk (wier onderhoud intusschen op denzelfden voet blijft voortduren), tot hier toe zijn bezoldigd geworden, naarspooren, en aan de hand geeven derzelve bedenkingen, nopens de geschiktste wijze, op welke voortaan in het onderhoud der Leeraaren en Kerkelijke Beëmbten zoude kunnen worden voorzien; — de beste inrichtingen, die ter bevordering van de beschaaving en deugd der *Natie* door den Staat zouden kunnen worden ingevoerd, beraamen en opgeeven; — in één woord, alle onderzoekingen in het werk stellen, en alle schikkingen ontwerpen, die de volkomenste vernietiging van alle overblijfselen eener bevoorrechte of heerschende Kerk, en de invoering der volledigste Gelijkheid, tusschen de Leden van alle Kerkgenootschappen, zal vereischen, en daarvan, zoo spoedig mogelijk, ter deezer Vergadering inbrengen een uitvoerig Rapport en volledig Ontwerp." Enz.

Uit de zeer lezenswaardige beraadslagingen over art. 4 blijkt, dat, op voorstel van Sijpkens, de redactie zóó is gesteld, ten einde niets te praesudicieren omtrent de vraag, of de leeraars van alle gezindten voortaan uit „'s Lands Kas" bezoldigd zouden worden, of geen enkele. ¹⁾ Aan hem kwam vooral de eer toe, dat men op den regten weg kwam; namelijk, om zich eerst met den werkelijken toestand in de verschillende gewesten en steden bekend te maken, alvorens iets over het gewigtig onderwerp te bepalen.

Dat onderzoek zou geleerd hebben waar en in hoever

¹⁾ *Volledige Verzameling van stukken, enz. blz. 402 en volg.*

onder de vorige staatsinstellingen banden van privaat regt geknoopt waren; zeer zeker zou men de overtuiging hebben verkregen, dat eene bezoldiging van leeraaren uit 's Lands kas, of uit de eigenlijke provinciale en stedelijke kassen, — het goed der geheele Natie, zooals Rogge die noemde — meer uitzondering dan regel was. Gebleken zoude zijn, dat de zoogenaamde geestelijke kantoren niet waren zamengesteld uit *geconfiskeerde* goederen, en dat zij slechts beheerd werden, wegens de boven meermalen opgegeven redenen. Welligt zou de vraag dan van zelve aan de orde zijn gekomen, of scheiding van Kerk en Staat het voortzetten van dat beheer gedoogde, en hoe op de billijkste wijze *alle* erkende gezindten in het genot dier bezittingen konden gesteld worden. Ofschoon de gewestelijke besturen aangeschreven werden om alle ophelderingen en inlichtingen te verschaffen, en alles op den voormaligen voet te laten of daarop terug te brengen, tot de Commissie zou hebben ingeleverd en de Nationale Vergadering bekrachtigd een volledig ontwerp, „waar naar deeze gewigtige zaak, overeenkomstig de rechtvaardigheid, en ten meesten nutte des Lands geschikt zal kunnen worden” — men wachtte niet eens de verlangde berigten af, althans niet het rapport of de voorlichting der Commissie. Immers werd den 10 September 1796 reeds het ontwerp eener Staatsregeling aangeboden.

Hierin las men o. a. dat ten behoeve van eenig Godsdienstig genootschap geene betaling uit kassen, hetzij nationale, hetzij departementale, hetzij plaatselijke, noch uit lasten, door de burgerij als zoodanig gedragen wordende, zoude geschieden. Alle bezittingen en inkomsten, na 1581 verkregen, werden als het wettig eigendom dier genootschappen en kerkgemeenten erkend en ter harer vrije beschikking gelaten. Daarentegen werden de geestelijke goederen en fondsen, die sedert 1581 onder nationale, provinciale of kwartierlijke administratie gebragt waren, verklaard te zijn nationaal. De leeraars, die tijdens het aannemen der constitutie in dienst waren, zouden echter hun tractement uit deze fondsen behouden levenslang, maar bij wijze van pensioen.

Duidelijk blijkt ook uit deze bepalingen, dat de geestelijke kantoren tot dusver geen staatseigendom waren, en mitsdien niet onder het begrip van Lands-, provinciale of plaatselijke kassen vielen. Nu eerst dacht men aan hunne confisatie; maar men zag voorbij dat er betrekkingen van privaatrechtelijken aard tusschen hen en vele kerkelijke gemeenten

bestonden. Verkregen regten op toelagen uit die fondsen, onder een vroegeren regeringsvorm ontstaan, moesten — om de woorden van Sijpkens te gebruiken — „door geen Politiek Decreet der Nationale Vergadering, maar alleen, na behoorlijk onderzoek, door den competenten Rechter beslist worden.”

Het beginsel van gelijkheid had de N. V. kunnen toepassen, door alle gezindten gelijkelijk aanspraak op de revenuen te verzekeren, om daarna, wanneer zij begreep dat de scheiding van Kerk en Staat een beheer door de burgerlijke overheid uitsloot, de administratie aan de gezindten zelve op de eene of andere wijze over te dragen. Dat zou eene rationele, eerlijke en wijze staatkunde zijn geweest. Maar nu beging men eene fout en bragt privaatrechtelijke onderwerpen op het staatsrechtelijk terrein. Of zouden die gemeenten van Zuid- en Noordholland — om van het Groninger kantoor eens niet te spreken — wier pastoriegoederen in 1577 „onder éénen ontfang” werden gebragt, omdat de regering „uijt goede devotie” zich het rigtig beheer meende te moeten aan trekken, bij de toepassing der scheiding van Kerk en Staat, en de vernietiging der stichtingen als zoodanig, privaatrechtelijk hare goederen niet hebben kunnen terug vorderen? — hare goederen, waarvan de eigendom nimmer op de provincie, of op den Staat was overgegaan? Zou de Hervormde gemeente te Groningen door een politiek decreet haar regt verliezen op de pastoralia, waarvan sedert 1595 het beheer — en niets meer — door de stadsregering was gevoerd? Voorzeker niet! En toch bleef, bij de langdurige en zeer curieuse debatten over de bezoldiging der leeraars onopgemerkt, welk een fout men uit een regtskundig oogpunt beging. Waren de oorsprong en zamenstelling der kantoren, nevens den aard der daarop verkregen regten onderzocht vóór de regeling van het onderwerp in eene grondwet — men zou niet op den verkeerden weg zijn gekomen.

Nu heeft het volk dit ontwerp in Augustus 1797 wel met groote meerderheid verworpen, maar in de Staatsregeling van 1798, die ter wereld kwam op eene wijze, waarvan men zich in onze dagen geen denkbeeld kan vormen, beging men dezelfde fout (addit. art. 4):

„Alle geestelijke goederen en fondsen, waaruit te vooren de Tractamenten, of Pensioenen, van Leeraren en Hoogleeraren der voormaals Heerschende Kerk, betaald werden, worden Nationaal verklaard, om daaruit, eerstlijk, de nog blij-

vende Tractamenten en Pensioenen te voldoen, en, daarna, tot een vast Fonds te worden aangelegd voor de Nationaale Opvoeding, en ter bezorging der Behoeftigen; blijvende nogthands onverlet de aanspraak, welke eenig Ligchaam of Gemeente daarop mogt maaken, en, met de nodige bewijzen voorzien, aan het Vertegenwoordigend Ligchaam ter beslissing zal moeten inleveren."

Had men zich vooraf van de kracht en den omvang dezer aanspraken vergewist, dan zou de nationaal verklaring misschien nimmer zijn uitgesproken. Nu lieten de gemeenten en kerkelijke besturen echter zoovele aanspraken gelden, zij bragten daarvoor zulke geldige bewijzen bij, dat zelfs bij Publ. van 31 Maart 1801 de termijn van inlevering met zes maanden moest verlengd worden. Immers bleek „uit de succes-siveijk ingekomene adressen en reclames — dat niet alle dezelve van enerlei aart zijn." Alvorens de overneming der nationaal verklaarde goederen plaats kon hebben, verlangde het Vertegenwoordigend Ligchaam van de rentmeesters eene naauwkeurige opgave o. a. „van derzelver origine, gelijk mede van de inkomsten, welke dezelve Goederen en Fondsen renderen, mitsgaders van alle *betalingen*, welke daaruit te voren zijn gedaan en nog gedaan worden."

Leerde de treurige ondervinding hier niet, dat men in de Strg. maar iets had bepaald, zonder eenige bekendheid met het onderwerp?

Mr. Reiger, die zeer luchtig over de *geschiedenis* der Strg. van 1798, in verband met die van het verworpen Ontwerp en het Decreet van 5 Augustus 1796 henenstapt, waagt zich aan een betoog, dat de „aanspraak" op de fondsen, aan het slot van het 4e addit. art. bedoeld, geene eerbiediging in zich sloot of een regt onderstelde van gemeenten, die daaruit subsidien trokken. Juist omdat men aan die uitkeeringen voor goed een einde wilde maken, werd in het eerste art. als overgangsmaatregel de uitkeering der tractementen tijdelijk uit 's Lands kas bij wijze van pensioen toegestaan, terwijl aan de fondsen, waaruit zij vroeger betaald werden, eene andere bestemming gegeven is. Zou men nu — zegt hij — in datzelfde artikel een voorbehoud gemaakt hebben, waardoor zijn geheele voorschrift *alle* beteekenis verloor?

Indien mijn geachte bestrijder niet had voorbijgezien, dat het bij Decreet van 5 Aug. 1796 bepaalde onderzoek naar den regtstoestand der fondsen en den aard der tractementen afgesneden werd door de behandeling van het plan

van constitutie, gevolgd door het overhaastig ontwerpen en invoeren der Strg. van 1798, dan zou hij m. i. moeten hebben toestemmen, dat de slotwoorden van het 4e addit art. geschreven zijn, zonder dat men met den omvang en den aard der aanspraken op de hoogte was. Ik wil gaarne erkennen, dat men niet bevroed heeft, hoe vele en hoe krachtig zij waren ¹⁾. Maar de aanspraken waren eenmaal „onverlet” gelaten —, de belanghebbenden mochten die laten gelden, en daar kwam een stroom opzetten, die niet verwacht was. Toen bleek, hoe men zich vergist had; getuige de bovenbedoelde Publicatie van 31 Maart 1801, houdende „dat de aart der zake vordert, en het vierde der Additionele

¹⁾ Ik kan niet nalaten den heer Reiger hier te wijzen op het oordeel van een tijdgenoot, die zegt: Geensins wil ik ontveinzen wel verwonderd te zijn geweest, hoe sommige lieden, voor welker verstand, zoo wel als braafheid, ik vermeende agting te mogen voeden, eene Staatsregeling met zoodanige tegenstrijdigheden en gebreken hebben kunnen helpen aannemen; maar ik moet tevens bekennen, dat de zoodanigen mijner vrienden, welken ik niet geschroomd heb deswegen te onderhouden, zeer veel licht over hun gehouden gedrag in dezen hebben verspreid, door de volgende oplossingen; te weten:

1° Dat die Staatregeling is ontworpen onder den invloed eener Partij, welke ter bereiking van haar oogmerk geene zwaarigheid heeft gevonden om in de eerste plaats alle zoodanige leden der Nationale Vergadering, welke zij daaraan hinderlijk oordeelde, *in verzekerde bewaring te stellen*, en alzo gewelddadig te beletten, aan het ontwerp dier Staatsregeling deel te nemen — en in de tweede plaats, dat diezelfde Partij alomme, ter bevordering der aanneming van gezegde Ontwerp, eene menigte der notabelste, doorzigtigste, en zoo men vertrouwen mag, eerlijkste Burgers, van derzelver reeds *bekomen Stemregt*, gantsch wederregtlijk *heeft ontzet en uitgesloten*, en dat niet anders dan onder al zoodanige verschijnselen, die Staatsregeling is aangenomen, of liever doorgedrongen. En

2° Dat bij aldien ook de wel geintentioneerden, aan welke men het Stemregt had laten behouden, hadden kunnen goedvinden, mede te werken om dat Ontwerp van Staatsregeling te verwerpen, en hen zulks al eens had mogen gelukken, men in het toenmalig tijdsgewrigt, niet anders dan de allergegudste gevolgen had kunnen wagten van eene partij, welke haar oogmerk reeds door zoo veel daden van onregtvaardigheid en geweld had aan den dag gelegd — en dat men alleen om die redenen van oordeel was: dat het beter ware, eene gebrekkige dan geene Constitutie te hebben.” *Nationaal Magazijn* (door A. G. Besier, J. A. Uitenhage de Mist, G. J. Jacobson e. a.), Amst. 1802, blz. 89, 90.

Naar waarheid kon het U. B., bij Proclam. 14 Sep. 1801, dus getuigen, dat zij „*in deszelfs geboorte en uitwerkzelen de kentekenen met zich voerde van de drift en de overhaasting, waarmede dezelve was in de Waereld gebragt.*”

Articulen ook *toelaat*, dat aan de Reclamanten eene *ruime* en *volledige* defensie en adstructie der sustenuen, welke zij voeren, met relatie tot den Eigendom en den titul daarvan, worde gegeven."

Ja, binnen den met 6 maanden verlengden termijn werd daarbij „aan allen en een ieder, mitsgaders aan elk Ligchaam of *Gemeente*, welke daarbij mogte belang hebben, vrij en onverlet gelaten, zodanige aanspraak of nadere aanspraak, met de nodige bewijzen voorzien — inteleveren”, terwijl de rentmeesters bovendien gelast werden om van alle onder hen berustende charters en documenten aan de belanghebbenden inzage te geven. Ook is het tijdstip, waarop de uitbetaling der tractementen bij wijze van pensioen anders zou eindigen, tot den 23 April 1802 door het U. B. verlengd.

En wat is er geworden van het fonds voor de Nationale Opvoeding? Ook dit plan heeft men laten varen. In het Reglement op het Schoolwezen van Junij 1801 gaf men te kennen dat, na verloop van 8 maanden, de subsidien, uit geestelijke kantoren aan onderwijzers en kosters verstrekt, gestaakt en in eene afzonderlijke kas, onder den naam van schoolfonds, gestort zouden worden. En hiermede verviel het doel, waartoe de nationaalverklaring der fondsen uitgesproken was. Beide stonden, naar het 4e addit. art., in een zoo naauw en onsplitsbaar verband, dat door het vervallen van 't eene, het andere geheel in de lucht bleef hangen.

Dat door de Strg. van 1798 de fondsen aan den Staat getrokken, en van alle *verplichting* om er uitkeeringen uit te doen, een eind gemaakt is, is een beweren van Mr. Reiger, waarvan de ongegrondheid tastbaar is, en dat alleenlijk gevoerd kan worden, wanneer men de letter der Strg. leest en de oogen sluit voor de staatsrechtelijke besluiten en maatregelen, die haar vooraf gingen en opvolgden.

Integendeel, zij heeft op de betaling der tractementen en op den toestand der fondsen regtens noch feitelijk, zoo ver mij bekend, eenigen invloed gehad.

Geen enkele der termijnen, noch die, waarop de uitbetaling der tractementen aan predikanten, professoren en onderwijzers zou eindigen; noch die, binnen welke de aanspraken moesten gedaan zijn, was verstreken, toen den 16 October 1801 eene nieuwe Staatsregeling, door het Bataafsche Volk aangenomen, verkondigde: *Ieder Kerkgenootschap blijft onherroepelijk in het bezit van hetgeen met den aanvang dezer eeuw (dus op 1° Januarij 1801) door hetzelfde wierd bezeten.*

Waren de aanspraken op de tractementen nog niet onderzocht en afgedaan — zij bleven dus even geldig als vóór 1798.

Daar ik in mijne *Gesch. der geestelijke goederen in de provincie Groningen* reeds uitvoerig aangetoond heb, dat de Strg. van 1798 in dat gewest geene de minste verandering gebragt heeft in de bestemming der geestelijke goederen, van van welken aard die ook mogten zijn, — bevreemdt het mij, dat Mr. Reiger die gronden eenvoudig passeerde, toen hij bijna uitsluitend uit mijne eigene werken bouwstoffen trachtte te verzamelen, om mij te bestrijden. Eene onmiddellijk daarop volgende zinsnede ontsnapte zijner aandacht daarentegen niet. Immers schreef ik: Ook hebben de gemeentebesturen nimmer algemeen de donatie van de torens en klokken, op grond van art. 6, tevens met overname van het onderhoud, aanvaard." Aanmerkingen makende op het bezigen van de uitdrukking *donatie*, als alleenlijk op privaatrechtelijke handelingen passende, beweert hij, dat het bedoeld artikel eene *regeling* bevatte, waaraan de gemeenten zich hadden te onderwerpen, niet eene *handeling*, waaraan zij alle kracht konden benemen, door de aanneming te weigeren.

Niemand zal toch kunnen ontkennen, dat de torens en klokken tot 1798 het privaat eigendom der kerkelijke gemeenten zijn geweest. Wanneer nu bij eene Grondwet over dien eigendom gratis beschikt wordt, ten behoeve van een ander, die te voren dien eigendom niet had, dan is het zeker zoo erg onjuist niet, wanneer men in een geschiedkundig werk dien maatregel, met het oog op den verkrijger, *donatie* noemt. Juister was welligt eene geheel andere benaming, want het openbaar gezag vergreep zich metterdaad aan privaat eigendom, in weerwil, dat eene Grwt. niet strekt om privaatrechtelijke verhoudingen te scheppen, zooals Mr. R. opmerkte, noch om privaatrechtelijke toestanden opteheffen, gelijk ik meen er bij te mogen voegen.

Er wordt zelfs niet onderscheiden tusschen torens vóór of na de Hervorming gebouwd. Zou, als eene kerkelijke gemeente geene overgave wilde doen, dit grondwetsartikel ook eene civielrechtelijke actie gegeven hebben aan de burgerlijke gemeente? Ik geloof het wel. En waar is het bewijs dat alle torens en klokken, enkel krachtens die „regeling” aan de burgerlijke gemeenten zijn overgegaan? Nergens. Bijna overal ten platten lande zijn zij in het bezit der kerkelijke gemeenten tot heden gebleven.

In de opvatting, dat op de grondwettelijke regeling

overdragt en aanvaarding moest volgen, stond ik niet alleen. Ook Mr. Jordens ¹⁾ was van dat gevoelen, „omdat, naar het toenmalige regt — zegt hij — geen eigendomsovergang zonder overdragt plaats vond. Niet overal vond deze plaats, maar veelal bleven de kerkelijke gemeenten als van ouds in het beheer en bezit. De Staatsregeling van 1801 verving die van 1798. Zij beschouwde de torens en klokken niet meer in eenen staatsrechtelijken zin als eigendom der burgerlijke gemeenten, maar zij erkende de kerkelijke gemeenten bij voortduring als eigenaressen van klokken en torens, overal waar zij met den aanvang der negentiende eeuw het bezit daarvan hadden en dus overal, waar men ze na 1798 niet aan de burgerlijke gemeente had overgedragen. In dezen zin is art. 13 van de Strg. van 1801 opgevat bij een arrest van den H. R. van 19 Maart 1847” (v. d. Honert, *Gemengde Zaken*, VI. blz. 1).

Ik had dus, toen ik van *aanvaarding* sprak, zooveel ongelijk niet, als Mr. R. wel meent. De afdoende vraag is, wie met den aanvang dezer eeuw in het eigendommelijk bezit van de torens en klokken was. Uit de Strg. van 1798 kan eene burgerlijke gemeente thans den eigendom toch kwalijk meer bewijzen, omdat zij hare uitvoering niet beleefde. Had zij al in werkelijkheid weinig of geene verandering in den staat van zaken, met opzigt tot de kerkgenootschappen, gebragt, zoodat het beheer der geestelijke kantoren en de uitbetaling der tractementen op den ouden voet werd voortgezet, het vraagstuk bleef niettemin hangende. In 1798 had men zich eenmaal met die tractementsbetaling uit de geestelijke goederen ingelaten bij de Strg. — in de volgende Grondwetten wist men zich er niet van los te maken. De eenvoudige, rationeele oplossing, hoe zij ook voor de hand lag, vond men niet, of, men wilde haar om der berooide schatkist wille niet zien. Waarom het beheer, dat bij de Hervorming uit staatszorg aanvaard was, niet aan de kerkgenootschappen op de eene of andere wijze overgedragen? Dan ware de scheiding van Kerk en Staat op dit punt voltrokken geweest, want de band werd gevormd door het beheer; waarom dus steeds gretige blikken op den eigendom dier fundatien geslagen? En bestonden er privaatrechtelijke verplichtingen tusschen die fondsen en de provinciale of gemeentelijke kassen, — men kon die immers nakomen, zonder aan het staatsregte-

¹⁾ Mr. E. A. Jordens, *Provinciale Reglementen*. Arnh. 1859, blz. 77 volg.

lijk beginsel van scheiding of gelijkheid te kort te doen. In stede van zich tot het vraagstuk van beheer te bepalen, heeft de staatsmagt zich sedert 1798 op het terrein van den eigendom der geestelijke goederen begeven, totdat de (trouwe?) rentmeester die uitsluitend onder zijne magt bragt. Daardoor gingen de betrekkingen tusschen de fondsen, als rechtspersonen, en de kerkelijke gemeenten bestaande, over op den Staat. Het gevolg was, dat de banden tusschen Kerk en Staat, in plaats van ontknoopt, hierdoor vaster gelegd werden, dan zij ooit geweest waren. Zoo is het toen regtens nog bestaande ¹⁾ provinciaal kantoor der geestelijke goederen in onze provincie, niet ten gevolge der Strg. van 1798, maar krachtens het Besluit van koning Lodewijk van 2 Aug. 1808 aan 's Rijks schatkist overgebracht. Met de kantoren elders zal het wel even zoo gegaan zijn; zoodat de fundatien als zoodanig zijn vernietigd.

Wat had ik nu in het in 't begin van dit opstel genoemd werkje, blz. 73, geschreven? Dit, dat de omwentelingsmannen de fout hadden begaan van staatsregelijke bevoorregting met de privaatregelijke te verwarren en ten aanzien van beide het *omnibus idem* in toepassing te brengen. Van daar, dat de addit. artt. tot de Strg. van 1798 beschikkingen bevatten, die private regten troffen, hoedanige bepalingen in een staatsregelijk statuut niet op hare plaats zijn. En dit blijf ik volhouden. De ontwerpers der Strg. zoowel als zij die er over beraadslaagden hebben op eene schroomelijke wijze 's *Lands kas* verward met de *geestelijke kantoren*; in weerwil dat Sijpkens voor die dwaling waarschuwde en hare gevolgen trachtte te voorkomen. De laatsten waren allen wel is waar geen particulier eigendom, maar zij waren evenmin eigendom van den Staat. Hij had alleenlijk het beheer, als tak van staatszorg. Ter voldoening aan het beginsel van gelijkheid had de beheerder ondersteuning aan alle gezindten uit die kassen kunnen geven, wanneer de behoefte het vorderde; daarmede werden geene verkregen regten gekrenkt. De voorgenomen toepassing van het beginsel om de ondersteuning aan de Hervormden in te trekken en zich zelve

¹⁾ Op een klein overschot na waren reeds vóór 1798 zijne vaste goederen verkocht en de opbrengst ten provincialen bate aangewend. De provinciale kas stortte sedert, naar ik meen, in het kloosterfonds jaarlijks het bedrag zijner geldelijke verplichtingen. Dit was eene geldschuld van de provinciale kas aan het kloosterfonds, die naar art. 201 Strg. 1798 op den Staat is overgegaan; eene geldschuld, waarvan de Staat zich ook na de vernietiging van het fonds niet kan ontslaan.

de fondsen toe te eigenen was eene krenking van verkregen regten, die in eene Grondwet vermeden had moeten worden. Ligt het dan op den weg der staatsmagt om zich als zoodanig in te laten met een onderzoek naar en beoordeeling van private regten? Niets meer of minder was toch de beteekenis der Publicatie van 31 Maart 1801.

Die fout — zeide ik verder — was oorzaak, dat men in latere staatsregelingen telkens bepalingen over de stoffelijke middelen der gezindten aantreft — bepalingen in welke het staatsregt niet zuiver van het privaatrecht bleef gescheiden.

Waarom handhaaft de Strg. van 1801 het „onherroepelijk bezit” (welke uitdrukking, volgens de uitlegging van den H. R. bij Arr. 17 Maart 1847, niets anders dan *eigendom* bedoelt), wanneer die van 1798 hetzelfde onaangeroerd gelaten had?

Mr. Reiger had zich gerust de moeite kunnen besparen van het betoog, dat al die grondwetten en het decreet van koning Lodewijk staatsrechtelijke maatregelen bevatten, niet geschreven met het doel om privaatrechtelijke verhoudingen te scheppen.

Mijn beweren, door hem onjuist opgevat, was, dat die staatsrechtelijke handelingen niemand van private regten en aanspraken beroofden en dat de Staat, buiten die Grondwetten om, *civilliter* aansprakelijk bleef.

Of zouden de belanghebbenden, toen koning Lodewijk in 1808 decreeteerde, dat de bewuste fondsen aan de publieke schatkist zouden worden overgebracht, hun regt verloren hebben, wanneer niet gelijktijdig er was bijgevoegd, dat die schatkist „daarentegen met de bovengemelde betalingen zal zijn belast”? Aan den Staat behoorden die goederen tot dusver niet. Deze erkenning is duidelijk in het decreet nêrgeleegd. Zij zelve waren subjecten van regten. Hoe konden zij dus bij mogelijkheid benaderd worden, zonder de lasten en verbintenissen, die er op rustten?

En waren deze van privaatrechtelijken aard, gelijk ik meen te mogen volhouden, dan gingen zij op de schatkist over, die voortaan als privaat persoon tegen over de regthebbenden stond en staan bleef, in weerwil van alle staatsrechtelijke bepalingen en maatregelen. In het Deereet van 1808 ligt zijn titel van bezit; hoe zou de Staat dien immer kunnen veranderen?

De staatszorg door koning Lodewijk en vervolgens door koning Willem I omtrent de kerkgenootschappen uitgeoefend, ook in regelingen over de tractementen der geestelijken, zie ik, evenmin als Mr. Reiger, voorbij, maar ik durf beweren,

dat de openbare staatszorg in vele opzichten uit eene civielrechtelijke staatspligt voortvloeide, terwijl beide voorts dikwerf hand aan hand gingen. En zoo geraakten beide ook in de Grondwet van 1814, op een tijdstip, waarin eene eventuele opheffing van de staatszorg, naar latere staatsrechtelijke beginselen, zelfs niet vermoed werd.

„Aan de christelijke hervormde kerk wordt bij voortduring verzekerd de voldoening uit 's Lands kasse van alle zoodanige tractementen, pensioenen, weduwen-, kinder-, school- en academiëgelden, als voormaals aan dezelve leeraren, het zij *directelijk uit 's Lands kas* of uit de *daartoe bestemde inkomsten van geestelijke en kerkelijke goederen* of eenige plaatselijke inkomsten zijn betaald geworden.”

Wordt het onderscheid tusschen de schatkist en de daaraan overgebrachte geestelijke kantoren, waarvan het beheer, als ik mij niet bedrieg, door het Domeinbestuur gevoerd werd en misschien nog wordt, niet juist op het oog gehouden?

Naar de toenmalige denkbeelden moge men de betaling uit de schatkist zoowel als uit de geestelijke kantoren als staatszorg beschouwd hebben, dit belette niet dat door het feit van benadering der laatsten ook eene civielrechtelijke staatspligt kon ontstaan. En die is geboren door de handeling, welke art. 3 Besl. 2 Aug. 1808 constateert. En nu moge dat Besl. al niet genomen zijn *om* privaatrechtelijke verhoudingen te scheppen, zij werden niettemin verplaatst door het niet te veranderen feit, dat de schatkist de *fondsen* overnam met de lusten en lasten, gelijk zij zelve ten overvloede aan de belanghebbenden verzekert. Waren die fondsen staatseigendom geweest, vóór dat hunne betrekkingen met derden ontstonden, dan zou Mr. R. misschien gelijk hebben.

En als men zoo iets zelf niet gevoelde, waarom dan een onderscheid gemaakt? Uitdrukkelijk verklaarde de Minister van Maanen, dat die toelagen „aan de leeraars *als een verkregen recht* door de Grondwet verzekerd werden.” Verkregen regten zouden zonder die grondwettige verzekering ook wel behouden blijven. Maar, wie ziet het niet, staatszorg en staatspligt ontmoeten hier elkander. Ik geloof mitsdien niets te veel gezegd te hebben, toen mij in 1866 uit de pen vloeide: Om het vertrouwen te doen herleven, achtte de Souvereine Vorst eene ondubbelzinnige schuldvernieuwing, vervat in eene verklaring, dat de Staat bij voortduring aan zijne privaatrechtelijke verplichtingen jegens de kerkgenootschappen zou voldoen, hoogst wenschelijk, onverkort het beginsel,

dat allen staatkundig op dezelfde lijn moesten worden geplaatst. Men vond de onderscheiding van beginselen langzamerhand terug."

Dat de Minister van Maanen op een civielrechtelijk *obligo* doelde, schijnt mij niet twijfelachtig; Mr. Reiger is althans niet geslaagd in een betoog van het tegendeel; en dan geldt omtrent de beteekenis van dat grondwetsartikel het *quisque rerum suarum optimus est interpret* mij meer, dan de al te doctrinaire beschouwingen van Mr. Reiger, over de strekking eener Grondwet. —

Wat de provincie Groningen betreft, werden in 1814 — voor zoo ver mij bekend — „directelijk uit 's Lands kas" alleenlijk de predikanten te Bourtange, Oude- en Nieuwe Schans bezoldigd. Alle overigen ontvingen uit handen van den Staat datgene, wat, laatstelijk in 1809, de rentmeester van 't geestelijk kantoor hen uitbetaalde.

De Gwt. van 1815 *verzeekerde* evenzeer (art. 193, al. 1) „de tractementen, pensioenen, en andere inkomsten, van welken aard ook, *thans* door de onderscheidene godsdienstige gezindheden of derzelve leeraars genoten wordende."

In het tijdsverloop tusschen die twee Grondwetten zijn de tractementen niet gewijzigd, weshalve deze verklaring van denzelfden omvang is en op dezelfde beginselen en motieven rustende, als die in de Gwt. van 1814. Staatszorg en civielrechtelijke staatspligt gaan hier zamen. Niet alzoo in de 2 al. van hetzelfde artikel: Aan de leeraars, welke tot nog toe uit 's lands kas geen of een niet toereikend tractement genieten, kan een tractement toegelegd, of het bestaande vermeerderd worden." Hier stelt de beheerder een gedragslijn, die geene civielrechtelijke actie geeft.

Waren de geestelijke goederen tijdens de Hervorming geconfiskeerd en een integrerend deel van het staatsvermogen geworden, dan zou in het bezoldigen van geestelijken enz. kwalijk eene civielrechtelijke verplichting te zoeken zijn, evenmin als in deze 2e al. De verdeeling van het art. in twee leden is volstrekt niet onopzettelijk door den grondwetgever geschied, al schijnt Mr. R., door het in doorloopende regels te laten afdrukken, geene aandacht aan die omstandigheid te hebben geschonken.

Schreef ik nu vroeger, bepaaldelijk met het oog op het eerste lid van art. 193, wel te willen toestemmen, dat die bepaling omtrent eene privaatrechtelijke verplichting, streng regtskundig beschouwd, in eene Grondwet niet te huis be-

hoorde; dat die verpligting aan zijde van den Staat geene grondwettige erkenning behoefde — ik blijf bij dit gevoelen, evenzeer als bij de overtuiging, dat men tot het opnemen van die bepaling in de Gwt. geleid is door de zucht om de destijds zeer geschokte gemoederen gerust te stellen en om een misgreep in de Strg. van 1798 begaan ook zooveel mogelijk op hetzelfde terrein te herstellen.

Had men in 1798 maar ingezien, dat het niet de taak des grondwetgevers is om zich met privaatrechtelijke vraagstukken in te laten, dan had men in 1814 en 1815 er niet op behoeven terug te komen.

Mr. Reiger erkent zelf, dat de tegenwoordige grondwetgever alleen om de crediteuren gerust te stellen en om ten allen overvloed de wetgevende magt hunne belangen op het hart te drukken, in art. 173 schreef: *de verbintenissen van den Staat jegens zijne schuldeischers worden gewaarborgd.*” Op datzelfde motief beriep ik mij immers ook voor art. 136 Gwt. 1814 en 193, al. 1, Gwt. 1815? Waarom mag het dáár dan niet gelden? Onbetwistbaar bevat de Gwt. hier eene bepaling of een voorschrift over schulden, dus over een privaatrechtelijk onderwerp. Maar is het motief, waarom het hier eene plaats vond al gelijk aan dat, waarop de tractementen verzekerd werden — de aard der bepalingen verschilt niettemin. Art. 173 noemt of specificceert de verbintenissen niet. Zij moeten dus van elders blijken. Niet alzoo art. 193 Gwt. 1815 in verband met art. 136 Gwt. 1814. Dáár wordt nominatim opgesomd wat men waarborgt, en dat is het, wat aan die artikelen meer het karakter eener officiële schuldbekentenis of schuldvernieuwing geeft, die de belanghebbenden ontslaat van de verpligting om den oorspronkelijken titel te berde te brengen.

Gewagende van het aan de Grondwet voorafgegaan Besl. van den Souv. Vorst van 19 Januarij 1814, waarbij in afwachting van finale bepalingen, de betaling der tractementen hervat werd, ziet Mr. Reiger in dien maatregel enkel staatzorg. Hij beroept zich zelfs op den considerans — maar verzuimt daaruit de zinsnede te vermelden, waarop alles aankomt, nl. „dat de, *na* den jare 1795 genomene dispositien over de vernietiging van de Fondsen der Kantoren van de geestelijke goederen — thans te meerder voorziening van betaling uit andere Fondsen *gebieden.*” Hoe wil men duidelijker hebben uitgedrukt, dat aan de staatzorg, die ik niet ontken, staatspligt ten grondslag lag? Die finale bepaling meen

ik in de Gwtt. van 29 Maart 1814 en 1815 te vinden, en daarom schreef ik, dat de Staat in die artikelen verklaart bij voortdoring zijne verpligting tot voldoening der tractementen enz. te zullen nakomen. Nu moet Mr. R. niet zeggen, dat er in die artt. van *verpligting* daartoe niet totidem verbis gesproken wordt, — want de motieven staan in geen enkel grondwets-artikel — die verpligting schijnt juist het motief, waarom die artt. zóó geredigeerd zijn. Was zij niet erkend of gevoeld, waarom de geestelijke fondsen dan onderscheiden van de overige geldmiddelen des Rijks? Moge nu al uit het verband tusschen het Besl. van 19 Januarij en de Gwt. van 1814, art. 136, volgen dat de Staat zich geroepen achtte om tot onderhoud der eerediensten bij te dragen, gelijk Mr. Reiger aanvoert — het geschiedde niet enkel, omdat dit den Staat wenschelijk voorkwam, maar tevens omdat de Staat zich verplicht achtte. Het eerste was een motief voor de artt. 137 en 138; het laatste, of misschien beide, voor art. 136. Toen van Maanen van *verkregen regten* sprak, doelde hij alleenlijk op het bepaalde in art. 136, op de leeraars, die *tot dusverre* uit 's Lands geldmiddelen bezoldigd zijn geworden ¹⁾.

¹⁾ Nog meer. Het bovenvermelde kantoor der predikanten goederen te Groningen werd van wege de stadsregering sedert de Hervorming, gelijk wij zagen, *beheerd*.

Het was zamengesteld uit de pastoralia bij de verschillende parochiekerken, evenzeer als de provinciale kantoren o. a. in Z. en N. Holland gevormd waren uit de pastoralia der plattelands-gemeenten. Was de Strg. van 1798 tot uitvoering gekomen, het zou niet zijn gespaard gebleven. Het decreet van koning Lodewijk van 1808 had wel degelijk ten doel om kantoren als het Groninger te treffen. Getuige de zinsnede: De Kerkelijke goederen en fondsen, welke zijn onder administratie van plaatselijke Besturen, of onder andere publieke beheering, en welke *mitsdien* geen particulier eigendom zijn, enz.

Naar de beginselen en scheeve redenering van dit art. was het dus geen particulier eigendom.

Men erkende de waarheid niet, dat de Staat en de magistraten particuliere eigendommen uit staatszorg in administratie genomen hadden. Dat het staats-eigendommen waren, wordt ook niet beweerd. Welk motief regtvaardigde dan Lodewijk's handeling? Welke kracht ligt er in dat woord *mitsdien*? Het dient als behendige overgang tot eene onlogische conclusie. Was het wonder, dat de stadsregering het fonds niet wilde overgeven? Kon hare administratie geene plaats meer vinden in ons staats-, provinciaal- of gemeenterecht, dan keerden de goederen terug tot haar, voor wie de administratie aanvaard was, toen andere staatsregtelijke beginselen golden. Dit begreep ook de Souv. Vorst, die bij Be-

Uit het wegnemen van het onderscheid tusschen de gezindten zou ook al weer duidelijk blijken, dat de Grondwetgever van 1815 geen oogenblik er aan gedacht heeft eene *privaat-regtelijke* verbindtenis tusschen den Staat en de Kerkgenootschappen of gemeenten te bevestigen of te vernieuwen: immers kon die verbindtenis wel niet anders dan ten behoeve der Gereformeerden zijn aangegaan. — Ik zie daarin iets geheel anders. In 1798 was herhaaldelijk de vraag aan de orde, hoe men de gelijkheid toepassen zou, óf door alle ondersteuning aan de gezindten op te heffen, óf door haar allen, naar de behoefte, gelijkelijk te ondersteunen. Men nam het eerste stelsel aan. In de toepassing stuitte men op verkregen regten. Koning Lodewijk en de Regering sedert 1813 kozen toen het tweede stelsel, na de fondsen, waarop verkregen regten rustten, *voorwaardelijk* aan de schatkist gebragt te hebben. Dat men de verkregen regten zal cerbiedigen is de geruststellende zin en beteekenis van art. 136 Gwt. 1814, en art. 194 al. 1. Gwt. 1815. Door de staatszorg tot *alle* gezindten uittrekken verkortte de Staat zijne verpligting ten aanzien van een van allen immers niet? Staatspligt en staatszorg konden, zonder onregt te doen, veilig gepaard gaan.

Werd door die gelijkstelling dan eenige *verandering* gebragt in de verhouding van den Staat als *persona privata*, als vermogens-subject, en een der kerkgenootschappen in dezelfde hoedanigheid?

En al zijn door regeringsdaden, b. v. door het decreet van 1808 en door de „niet onaardige finantieële manoeuvre” zoo als prof. de Geer ergens de handelingen qualificeert, waardoor de Staat zich onder koning Willem I van de nu door

sluit van 17 Aug. 1814, no. 6, verklaarde, dat het moest beschonwd worden als een bijzonder eigendom der Hervormde gemeente dier stad; dat het bij voortdoring zou worden *beheerd* onder opzigt der stedelijke regering, tot dat bij algemeene beschikkingen over soortgelijke onderwerpen anders bepaald zou worden. Dit laatste geschiedde bij het Prov. Reglement van 1820 op het beheer, waardoor de beheering aan kerkvoogden is overgegaan.

Nu zou dezelfde Regering, die den 17 Aug. 1814 op deze wijze haar begrip van *verkregen regten* toepaste, niet de bedoeling hebben gehad om in art. 136 der Gwt. van 29 Maart levorens eene erkenning nêer te leggen van hare *verpligting* om de tractementen enz. te voldoen uit „de daartoe bestemde inkomsten van geestelijke en kerkelijke goederen”, die krachtens Lodewijk's decreet reeds aan de schatkist *waren* overgebragt!

Hoe rijmt Mr. Reiger dat?

de *praescriptio extinctiva* verloren subsidien tot onderhoud der kerkelijke gebouwen sedert 1815 ontsloeg (*Finant. regtsbetr.* blz. 66 en volg.) private regten gekrenkt en vernietigt, gaat het op daaruit te argumenteren, gelijk Mr. R. doet, dat men enkel staatszorg (!) uitoefende en dat er geene private regten bestonden? Of neemt hij juist het geschilpunt tot argument?

Eene verbindtenis te *vestigen* was in geen geval de strekking van art. 136 en volg. der Grondwet van 1814, zegt Mr. R. — Dit stem ik toe. — Ook niet eene bestaande te *erkennen*, want er bestond geene, zoo vervolgt hij. Dit geef ik niet toe. — Er heeft nooit eene bestaan, en mogt er ooit eene hebben bestaan, zij is vernietigd in 1798 door „de revolutiemannen” — zoo besluit hij. — Dat er eene bestaan heeft vertrouw ik te hebben aangetoond, evenzeer als dat „de revolutiemannen” niets in dezen *hebben* vernietigd. Zij hebben het slechts gepoogd.

Het is mij aangenaam er op te kunnen wijzen, dat ik in mijne meening niet alléén sta. De hoogleeraar de Geer, die een beoordeelend verslag van mijn geschrift gaf in de *Nieuwe Bijdragen voor regtsgel. en wetgeving*, XVII, 487, vermeldt o. a. dat ik de vraag behandelde: van welken aard is de finantieële betrekking tusschen de kerkelijke gemeenten in de prov. Groningen en den Staat?, en dat mijn antwoord was, dat het is eene burgerregtelijke betrekking, die der kerkelijke gemeente de bevoegdheid verleent om bij den regter van den Staat de uitbetaling te eischen der jaarlijksche toelagen ten behoeve van kerkelijke personen. — Tot zoover zijn wij het met hem eens — zegt prof. d. G. —, niet zoozeer omdat de grondwet zulk eene regtsvordering verleent, als wel omdat de schatkist door het kloosterfonds te naasten de verplichtingen van dit fonds op zich heeft genomen, zoo als die er bij de constituering van dit fonds door den toenmaligen soeverein op gelegd waren. Nu kan de Staat niet eigenmagtig de bestemming van een fonds veranderen, dat hij met eene bepaalde bestemming heeft aanvaard, en de gemeenten een regt ontnemen, dat haar door den Souverein vroeger is gegeven en nu door de grondwet op nieuw is gewaarborgd.”

Naar mijne bescheidene meening zag Mr. Reiger voorbij: 1° dat de geestelijke en kerkelijke goederen tijdens de Hervorming bijna nergens zijn *geconfiskeerd* ¹); 2° dat

¹ Dwaalde Mr. Thorbecke niet, *Aant. op de Gwt.* II, 223, met

de vereeniging van Kerk en Staat den laatste er toe leidde, en in onze provincie nog wel door een convenant met de geestelijke overheid, om die goederen tot regtspersonen te verheffen en zich met hunne administratie te belasten; 3°, dat zij *voorwaardelijk* aan de schatkist zijn overgebracht; waaruit volgt 4° dat, als de scheiding van Kerk en Staat zoover wordt doorgedreven, dat art. 168 geene plaats meer mogt vinden in de Grondwet, de Staat òf van de administratie der benaderde fondsen afstand moet doen ten behoeve der regthebbende gezindte of gezindten; òf — zoo dit onmogelijk is geworden — als *persona privata* aansprakelijk blijft voor de tractementen enz. in de artt. 136 Gwt. 1814 en 168, al. 1., Gwt. 1848 bedoeld.

Ik vertrouw, dat, indien Mr. Reiger het vraagstuk nader overweegt in verband met dat der scheiding van Kerk en Staat, hij de onjuistheid zal inzien van de conclusie, waarmede hij zijn betoog besloot; in zoover daarin namelijk ligt opgesloten, dat enkel door of bij herziening der Grondwet een einde zou kunnen gemaakt worden, ook aan de bij art. 168, 1e lid, gewaarborgde ondersteuning, welke uit de benaderde geestelijke en kerkelijke fondsen voortvloeit.

te zeggen, dat de geestelijke goederen na de hervorming in het grootste deel onzer provincien voor *staatsgoed* zijn verklaard? Men leze hetgeen wij boven, blz. 252, 253 mededeelden. Door deze onjuiste opvatting acht ik zijne verdere beschouwingen over art. 194 in meerdere opzigten onjuist.

Mr. w. B. S. BOELES.